

55



42



H-24-42

14-9

Plut. v. lit. K. N. 2.

Tractatus de anima

Editus a domino petro de alliaico Et per theodorici
Bozellum Campanum censoria in rudiores typos
virgula perfrinctus.

R. 13. 901



Theodosius Adoellus Campanus Reuerendo patri domo
focando de bonneua Suesionensi episcopo cum obseruantia
Scllicitatem



Quasiaria integelle sanctionis vite tue entelechia troia-
no quod dicit equo oliugis virgibus pregnanti: An
tistum decus mellissim sed pot' adamantis hamis
me vsq' eo incitauit illerit, expicata est vt erum abili
quoda' dicitio meus vel refractari' anim' cepertit epul
cerari toquirit dicitur cur tati per p sua facilitate eue-
ternu' tue laudis encomium penitendi alitq' velaris preterit: toruq' p
termisse ta opulente occasiois mellitru die tabuissit nisi Lucentio: nact
te pestiuonis loci spea mihi conseltim affulissit Ador em sperauit nihil
minus felicem hoiā affoc qua non saluati modo decurrere aur cursum
per aream tuarum virtutum exspartari verum etiam ad amissum cri-
colatq' libellā trutinatis viribus apellis picturam aut tihmātis penic il-
lū mutuari licebit vt sinceriori calculo futuū tuarū magnitudines possit
delinare Sed quorsum tot bullatas pollicitationum cupedias olacio-
Lum extra dubietatis aleam positum sit excellentē propeq' diuinum il-
lustris nature habitum nascenti tibi moderatione; prudētiam reliq'q;
virtutes cōi quadam cognatione inter se copulatissimas inuexisse Ad
quas & corollarie accessit tam vegeta eruditiois omni gene cōfirmatio
vt nō alium te huc nostro calamitoso seculo obtigisse crediderim q' qui
prelapis vicibus antiquo: ille applicatus obuient. Inuētutem em egi-
sti nulla ignauia marescentē nō abiectis repudiata; q' alga vltoub' ob
uinctam illecebus que generosos viros masculosq' animos frangunt
& enervant sed pubertates vix dum super gressus auido helleuoni q' lecto-
ri similio: politiores masas pertinaci studio excoluisti Et ad perdisce-
dam iurisprudētie disciplinā missus coetancie omnibus albis (vt dicit)
equis pcurristi Nec moxia Sacrosanctos vtriusq' iuris canonas in ce-
lebrū auditorum corona palam enarrans vt doctrine tue gloria altissi-
me radices ageret effecti Luitis rei & tue emunctissimē vite beneficio
te ad episcopale fastigium fuisse euectum nemo est qui terit inficias.
Sed quo dilabor qui mei oblitus citra vllum delectus nobilissimum pre-
sulem conuenio (Compellit me fateor veniamq' pestulo) cogitq' exactis-
sima in creditas tue prudentie animas vigilantia vt Recognitiones no-
stram q' tula est in editionem hanc De anima auctoris nomine et
argumento per se laudatam tue celsitudinī dedicare subuecar Quam
si comica fronte exceperis Ero cign' tue magnificentie (vt potero) ca-
nonis

Valeat Angusta tui nominis amplitudo
ad tituonē senectam felix
Et pergula marchiana.

Tractatus de Anima incipit Prologus.



Queterum tradidit auctoras diuinū esse illud Apollinis
oraculum. Nosce teipsum. Mis ergo errat qui seipm
ignorans. Alia noscere desiderat. Nō potest autem ho-
mo noscere seipm si ignoret id quod eo est diuissimū.
hoc est animā suā. rem ite deo similimā. Quia ppter de-
anima & his que sunt in ea tractatum hunc breuē nō ad
proiectum eruditionē, sed ad me ipsius instructionem
exprobabiliorū sapientum potētias eius dei auxilio cōpilabo: a cōzio
bus ad specialiora hoc ordine procellus.

Sequitur capitula eiusdem tractatus de anima cōpositi a reuerendis-
simo domino vno Petro de Aliaco sacre theologie doctore quādo Lan-
cellario Parisien. postea Anticē. epō & Ameracē deinde cōfate Roma-
ne ecclesie. Tit: sancti Crisogoni pbro & cardinali q' diuini capituli erit
de anime diffinitione & de eius diuisione in vegetatiuam sensitiuam &
intellectiuam. Secundū de anime potētias de foris apprehēsiuas. Quartū
de anime potētias ad eius potētias ad int' apprehēsiuas. Quintū de ea quan-
tū ad eius potētias motiuas. Sextū de anime intellectiua quātū ad ei'
potētias cognoscitiuas. Septimū de ea quātū ad ei' potētiam voli-
tiuā. Octauū de his que sunt in aia. & spiritu de speciebus rerū sensibi-
bilū i medio. Nonū de speciebus rerū sensibilū in se. & organo. Deci-
mū de speciebus i intellectu humano. Undecimū de actibus aie. & pri-
mo de actibus cognoscēdi aie sensitiue. Duodecimū de actibus cogno-
scēdi anime intellectiue. Tertium de actibus appetendi potētie vo-
litiue. Quartū de actibus passionibus anime. hoc est de actibus appe-
tendi potētie sensitiue. Quintū de actibus appetendi potētie
intellectiue ac etiam volitiue

- Diuisio anime quo ad sua accidentia
- Species
- Accidentia aie
- Affectiones
- Habitus
- Sensibilis.
- Intelligibilis.
- Cognitiones
- Actus
- Volitiue
- Appetendi
- Passionibus

	Nutritius Vegetatiuus Augmentatiuus Generatiuus	Attractiua Retentiuua Digestiua Expulsiua vires auditiua olfactiua gustatiua tactiua
	Apprehensiuua	sensus communis imaginatiua estimatiua memoriatiua
Vires alic	Sensitiuus.	concupiscibilis irascibilis
	Botiuua	naturalis vitalis animalis
	Cognitiua	Intellectus agens Intellectus possibilis
		Intellectus speculatiuus. Intellectus practiciuus.
		Affectiua que dicitur voluntas
		Impatiua que dicitur libertas

Anime diffinitio

Sequitur predicta tractat

de anima. Capitulum primum De animae diffinitio.



Viditatez a ni

me vmbatice to mnt-
antes philosophi. de
ea diuersa et aduersa
fenserit que oia disse-
rere longuū esset Sz qz
An. int eos obtinē principatū aiaz
pabili⁹ diffinitū dicē q ipa ē act⁹
dm⁹ substātia corpis phisici organi-
ci hēnt vitā i potētia Ideo hui⁹ dif-
finitōis explanatiōē psequamur.

¶ Scda pars.

¶ Est igit hec diffinitio non simpli-
citer quidditatiua: qm̄ talē dare non
ad phisicū ptinet sz ad metaphisicū
cui⁹ est p̄siderare ratiōes quidditati-
uas rerū: quas phisic⁹ cōsiderat i or-
die ad motus z opationes carū. Sz
est diffinitio naturalis explicite z cō-
uerbiliter indicās nō solū quid est
aia sed etiā cui⁹ est qm̄ corpore phisici
organici. p̄p̄ter qd est qz p̄p̄
vitā siue p̄p̄ter vitālē opationes ex-
ercendā. Ideo aristoteles predictam
diffinitōes declarans p̄ alias notio-
rē dicēs. q aia ē quo viuū⁹ id equo
aliquid viuūt: capiēdo viuere vt se ex-
tendit ad oēs operatiōes vitālē siue
sit nutritio/ sensatio/ intellectio/ siue
alia vitalis motio Animara em̄ ab in-
animatis non apparent aliter differ-
re nisi exercēdo aliquid opus vite.

¶ Tertia pars.

Diffinitōis declaratio.

¶ Est autē prima diffinitio cōuertibi-
lis cū suo diffinito: qm̄ omni anime
cōuert vt p̄z inducte z nulli alfi quā
immo p̄ partes diffinitōis aia a quo-
libet alio p̄cluditur differre p̄ hoc
em̄ qz act⁹ differt a materia prima
que est pura potētia et a cōposito qd
resultat ex actu et potētia. p̄ hoc
qz dicit actus p̄m⁹ differt ab actibus
ecūdis qz sūt opationes vitales. Dis

em̄ forma i eodē ad opationes ab ea
p̄cedentē dicitur act⁹ primus/ z talē
opatio actus sc̄ds. p̄ hoc qd dicit
substantialis differt a sciētia z alijs
habitijs qz sūt accidētia p̄ hoc qd
dicitur corpis phisici. explicat causa ma-
terialis aie. Corp⁹ em̄ nō inquantū
artificiale sz inquantū phisicū. i. natu-
rale ē subiectū aie. p̄ hoc qd dicit
organici anime differt a forma cor-
poris phisici v̄l elementoz vel homo
genoz quoz nullū est organicū. i.
instrumētale siue instrumētū partiā
se alicui⁹ torius corpis organici p̄ hoc
qd dicit vitā habētū potentia
intelligit qz aia est act⁹ corpore vitā
hēntis z est in potētia scz ad opatiōes
vitales vel est act⁹ quo corpus habēs
cā dicitur viuēz qua circūscripta
nō esset viuēntis in potētia Et p̄ h⁹
quocūqz p̄dictoz modoz itelligat
differt aia a forma oui vel semis. Ex
quib⁹ talē possum⁹ aie diffinitioem
colligere. Aia est forma substantiā
corpis viuētis potēs i corvitalē opati-
ōnes exercere. Et hec ē clara z cō-
pleta diffinitio anime

¶ Quarta pars.

Diffinitio anime.

¶ Aia nō diuidit in vegetatiuā sensiti-
uā z rōnālē seu intellectiuā. Hęc
diuisio ex ipis actibus siue opatiōni-
bus p̄cludit. Licet em̄ qz hēnt res a qz
bet aia se ipsa formalitē et intrinsece
distinguit p̄ act⁹. i. p̄ actus cognoscē-
tur z concludunt distingui. Quia er-
go ex perimur in distinctis suppositis
actū anime triplicē in ḡnē scz vegeta-
re/ sentire/ rōcinari. Ideo ex hoc con-
cludim⁹ triplicē esse animā: scz vege-
tatiuā vt in plātis/ sensitiuā in bu-
tis rationalē in hominibus.

¶ Opinio falsa.

¶ Quidā nō dicit has aias sūas v̄n-
ri corpib⁹ diuersimode scz diuersas
lucis essēntias z qz est vna lux celi v̄n-
derei qz disponit ad succēptionē aie
vegetatiue. Aia ē lux celi cristallini
que disponit ad succēptionē sensitiuā

Anime diffinitio.

Et alia est lux celi empires q̄ d̄spōit ad succēptionē intellectūe hoc autē magis videt volūtariē dicitū q̄ rōne pbatur. Ideo transcūdum est velut superstitioſum.

¶ Quinua pars.

¶ Triplicis questionis solutio. Sed circa p̄dicatā anime, diuisiōem triplex occurrit q̄stio. P̄ma est verum in eodē supposito aia vegetatiua / sensitiua / intellectiua sicut alii distinguunt. Secūda d̄cto q̄ nō vtrū illi realit̄ obstringantur. Tercia licet essent realit̄ idēs vtrū ipsa anima a suis potētis distinguantur. De his eis est inter doctos altercatio. que tñ nō est hic nisi sub breuitate tractanda.

¶ Solutio p̄re q̄stionis.

De prima igitur questione dixerūt quidam fuisse opinionem platonis q̄ alle erat ouerſe anime z in diuersis organis situate ep̄e appetitiua in corde. vegetatiua in membris ḡnatiuis. Sed aristoteles contra hanc opinionem pbat q̄ in eodem supposito aia vegetatiua z sensitiua nō sunt sic sicut aliter distinguunt. P̄ma est verum in eodē supposito aia vegetatiua / sensitiua / intellectiua sicut alii distinguunt. Secūda d̄cto q̄ nō vtrū illi realit̄ obstringantur. Tercia licet essent realit̄ idēs vtrū ipsa anima a suis potētis distinguantur. De his eis est inter doctos altercatio. que tñ nō est hic nisi sub breuitate tractanda.

ta. ¶ Solutio sc̄e q̄stionis.

De sc̄a q̄stione fuerunt opiniones diuerſe z dixerunt quidam non solus animā vegetatiua z sensitiua in eodē supposito d̄ferre sed tot effectos nō subſtantiales in eodem: quorū s̄bi respondent p̄dicata quidditatiua essentialit̄ sub ordinata. Verbi gr̄a. In equo est prima forma q̄ est corpus. alia q̄ est viuens / alia que est animal alia specificā qua est equus / sicut materia p̄ia est pura potētia ad primam formā sc̄ilicet illa est prim⁹ actus materie z est potentialis ad alias formā sola autem vltima est simpliciter actualit̄. Licet autē h̄c opinionēs reprobare generalit̄ p̄tineat ad methaphisicū tamē quantum sufficit ad propōsitum videtur q̄ talis differentia siue distinctio sit omnino superflua: quia numq̄ pluralitas est p̄nōda sine necessitate id est sine experientia / rōne vel auctoritate cogente sed nullum istorum cogit talem pluralitatem formarum ponere: vt patet inductive. Ideo probabilis dixerūt quidam animam vegetatiua z sensitiua in eodem supposito esse realiter idem. Aliter v̄ Aristoteles dicit differat sc̄cūdu rationem. i. alia ratione intellectus eandem animas esse vegetatiua z alia ratione sensitiua. Et idem videtur esse dicendum de anima intellectiua in hoīe sequendo rōnes naturales q̄uis de hoc habeam⁹ clarum aristotelis determinationē. Hec obstat q̄ in homine ipsa anima sc̄cūdu illas potentias successiue manifestatur. p̄pter quod dicitur q̄ embryo p̄mo videtur vita plante. id est vegetatiua postea vita hominis. i. intellectiua. H̄c natura successiue operatur virtutibus naturalibus formatiua prius rationabiliter disponit ad vitam q̄ ad sensum z prius ad sensum q̄ ad rationem. Sed secundum fidei veritatem spectat alia difficultas est de anima intellectiua vtrū ipsa in hoīe sit eadē cū vegetatiua z sensitiua: quia secundū fides

De potentis anime Ca. lii.

ipsa est idiuſibilis: ingenerabilis: z incorruptibilis. P̄ma autem vegetatiua est sensitiua in hominibus z in brutis videtur esse eiuſdē rationis z p̄ om̄is extensa generabilis z corruptibilis. Sed et ipsa sensatio hominis cui sit quedam qualitas extensa nō videtur posse eē in subiecto idiuſibili. P̄post⁹ quoq̄ anime sensitiue z anime intellectiue in hoīe iudicia z appetit⁹ sepe sūt cōtrarij: dicente Ari. q̄ sensu litas sepe aduerſatur z obuiat rationi. Cōtraria autem nō possunt simul esse in eodē subiecto. nec in eadē anima iudiuisibili. Ideo propter ista p̄ncipaliter quidam dixerunt q̄ nō ē in homine eadem anima sensitiua z intellectiua. Sed cū hoc sit problema neutrum cuius vtraq̄ pars est probabilis. Cui placet tenere oppositū p̄tē dicere q̄ anima sensitiua hominis ē idiuſibilis nec ipsa est eiuſdē rationis in hominibus z in brutis. Et q̄ subiectum sensationis ac iudicij: siue appetit⁹ sensitiuū nō est ipsa sola. anima in diuisibilis sed totum cōpositum quod est diuisibile. Subiectum vero intellectiōis ac iudicij siue appetit⁹ intellectiui est ipsa sola anima indiuſibilibus quare nō erunt cōtraria in eodem subiecto ad equo. De his autē p̄o nō breuiter tractato.

¶ Solutio tertie questionis.

De tertia questione om̄issa opinio numerū varietate dicendus est q̄ anima est potentia: quia est principij actiui siue passiuum siue operationis. P̄post⁹ autem anime multiplex est potentia. Vna p̄ncipalis. Alia instrumentalis.

¶ Potentie anime.

¶ Prima est essentialis: Secūda actualis. Loquendo igitur de potentia p̄ncipali z essentiali. Alia ē vnica potentia nec est verum de virtute fermum q̄ in homine sunt plures potentie: sed ad istum sensum dicitur q̄ aia est potēs exercere plures operationes et sc̄cūdu illas supponit p̄ ea plura nomina diuersarum rationū signi-

ficantia potentiam anime: sicut sunt vegetatiua sensitiua intellectiua. Loquendo vero de potentia instrumentali z actuali anima a suis potētis distinguitur: sunt ipsius plures potentie quia licet anima sit potēs p̄ncipaliter actua suarum operationum vitaliū: tamē ad ipsas operationes idiget colorē alii spiritib⁹ z alijs alijs dispositioib⁹. Et alijs indiget et ad mouēdū sc̄cūdu locū: et ite sensu potēs vegetariē sensitiue: est instrumentales ad ipsa anima: est abmūicē effectēs. Ideo eodē d̄ctū est q̄ anima in pede est equē potēs visua sicut in oculo. loquēdo de potētia p̄ncipali tamen ipsa in pede nō est potentia propinqua ad virandum quia anima sine dispositioibus requisita ad animam operationem nō videt potēs p̄ncipalē sed remota. Et hoc de anima z ei⁹ potētis in generali sufficiant.

¶ Sc̄m capitulum.

¶ Prima pars de potentia vegetatiua generaliter.

¶ Potētis alie. P̄o de aia vegetatiua anima communis est. P̄post⁹ autē hoc potēs anima sensitiua. v̄ Aristoteles est: virtus potēs conuertere alimētū in corp⁹ aiatū in quo est ad facultatē ipsius z ex eo ipse augere ad cōplemētū quantitatē: z gnare corp⁹ aiatū sic specit̄. V̄ p̄ q̄ aia vegetatiua tree habet potētias visas nutritiua: augmētatiua z ḡnatiua.

¶ Virtus vegetatiue.

¶ Prima est ad cōseruandū z indiuiduandū. Sc̄da ad p̄fectiōes subiecti. Tercia ad cōstruandū z p̄fectiōes speciei. Et habet quolibet pars p̄p̄a operationē z p̄ p̄ncipalē obiectū ex quibus cognoscitur: ideo de ipsis p̄ ordinē est vidēdū.

¶ Sc̄a pars de nutritione.

¶ Nutritio ergo que est operatio potētis nutritiue est cōseruatio nutrimenti sc̄m q̄ est potentia corp⁹ ad nutrimētum ipsum corpus actu aiatum. p̄pter salu-

De potentis anime.

te ipsius. Ad nutritionem aut tria requiruntur: unum est alius et hoc est anima vegetativa. Secundum est alium et hoc est corpus aiatum. Tertium est quo alitur et hoc est duplex. Primum passivum et hoc est alimentum quod est obiectum potentie nutritive alio actu. et hoc est principium ipsa anima instrumentum. secundum est qualitatia dispositio mentaliter tunc requiritur. Alimentum enim secundum Aristotem est quoddam spiritum aut spiritum et sine sile. Quia hoc est constitutum agere. secundum Aristotem spiritum aut spiritum debet esse alimentum altera ratione coherere et alium et assimilari et nutriuntur ipsum: deo ad hanc actionem necessaria est anima multiplex qualitatia dispositio tanquam instrumentum.

Quatuor virtutes potentie nutritive deferentes.

Primo potest hoc ergo ipsi potentie nutritive dicitur desiderare quatuor virtutes scilicet attractiva que assumit de alimentum et ludo quod est necessarium retentiva que retinet alimentum donec debite alteratio recipiat complementum digestiva que alatur et sepat purum ab impuro et expulsiua que expellit superfluum a necessario nutrimento. Si igitur sit completa nutritio.

Tertia pars de augmentatione.

Augmentatio autem est operatio potentie augmentative. e converso alimentum secundum quod est potentia quantum corpus animatum in ipsum corpus actu animatum propter complementum ipsius. Similiter patet quod idem est obiectum potentie nutritive et potentie augmentative scilicet alimentum. Et eodem modo alimentum nutritur et augmentatur. In nutritione et augmentatio differunt: nam sicut est alimentum. tunc ipsum nutrit se ipsum quod est totum. Ideo non sedet ad rationem virtuosum obiectum.

Quarta pars de generatione.

Generatio non est operatio potentie nutritive generative et e converso alimentum quod est semine et corpus aiatum novum sicut est illi a quo semine est descriptum. sicut est generatio speciei plus. Et eodem ergo alimentum non totaliter. sed partialiter nutritio. augmentatio et generatio

non tamen generatio est qui nutritur vel augetur et alteri. Et superfluum enim alimentum est frugiatum. non quidem superfluum in qualitate in quanto. Et dicit Aristoteles quod generare sibi simile est naturalissimum quod nature. non quod sit perfectissimum simpliciter sed secundum quod. iter operationes potentie vegetative vel quia natura universalis magis in se dicitur continuatione speciei et conservatio huiusmodi vel illi individui. Ad hoc etiam quod corpus aiatum sit sui speciei generativum oportet secundum Aristotem quod sit perfectum non orbatum: et non huiusmodi spontanea generatione. Primum quod sit perfectum tam in qualitate quam in quantitate. Secundum quod non sit orbatum: dicitur quod non sit diminutum in membris genitalibus. Tertio quod non habeat spontaneam generationem. id est quod sit generum et putrefactionem. sicut murca vel vermis quod est in putrefactione sine semine non generat coiter ex semine non generat sibi simile. quod aliter non potest permanere et ipse nec oportet hec in omnibus huiusmodi veris.

Quinta pars de vegetativis et plantis.

Est autem manifestiora sicut quod de anima vegetativa et eius potentie primis sunt dicenda. Planta autem generaliter nomen est.

Primo plantarum.

Et secundum Aristotelem plantarum quedam sunt arbores que hinc ex sua radice stipite vnicuique est quod multi nati sunt. Alie medice inter arbores et herbas virtutes sunt sicut stipite hinc ex radicibus ramos. Alie herbe que non hinc stipite ex sua radice. sed folia. Primum principium autem efficiens in generatione plantarum et earum vegetatio est sol sicut calor folia. Primum principium autem materiale a quo sumit nutrimentum est terra non tunc terra pura sed ex quatuor elementis composita sive mixta. Et quia quoddam compositum surgit quod est maxime tenerum a quatuor partibus aeris minus signum minimum. propter terram coherens. partem aquam et aerem diffundens. et ignem super. surgens. Non tunc huiusmodi elementum forme sive earum virtutes sunt in hoc cause principales vti secundo de anima contra impediente probat Aristoteles.

Generatio plantarum.

Capitulum tertium

Primo de generatione plantarum et virtute caloris ascendit vapores terre et aquae ad suspensum: et de quibus etiam descendit aeris: et roscas locum mixtum in quo virtute corpori celestium suffusa ipsis mixtibilibus commiscetur: et ex eis producit platum. In platis autem radice generat humorem seminali. medulla vero ex humore cibali. Et secundum Aristotem in planta duplex est digestio prima in radice. secunda in medulla a qua ad alias partes transmittit juveniles nutrimentum et inde generant folia ex humore magis aequo. Flores vero ex humore magis subtili: et quasi aereo: fructus autem ex humore aereo magis grossus et magis humido. De natura vero plantarum specialiter dicere non est praesens propositum.

Capitulum tertium.

Prima pars de potentia sensitiva generaliter.

Primo de anima vegetativa dicitur. est enim de anima sensitiva est agendum habet autem duplicem potentiam scilicet apprehensivam et motivam. Et dicitur per apprehensivam put se extendit ad apprehensio ad notitiam iudicariam. Haec vero potentia apprehensiva dividitur in apprehensivam de foris et in apprehensivam de intus. Et dicitur apprehensivam de foris que apprehendit per organum et in apprehensivam de intus. Et dicitur apprehensivam de foris que apprehendit per organum et in apprehensivam de intus. Et dicitur apprehensivam de foris que apprehendit per organum et in apprehensivam de intus. Et dicitur apprehensivam de foris que apprehendit per organum et in apprehensivam de intus.

Prima pars de potentia sensitiva dicitur et eius principium postea de secunda.

Secunda pars de numero sensuum exteriorum.

Primo de potentia sensitiva dicitur. et eius principium postea de secunda.

Secunda pars de numero sensuum exteriorum.

Primo de potentia sensitiva dicitur. et eius principium postea de secunda.

Secunda pars de numero sensuum exteriorum.

vel color oportet scire hunc numerum esse numerum sensuum.

Tertia pars de diversitate sensuum.

Primo de virtute sensitiva dicitur in aliquibus dicitur. Primum quod omnes sunt vires passivae: sentium enim sunt suspensivae non extra nutrimentum propter hoc obiecta eorum dicitur passivae: hinc dicitur in se facium passivae: nec tunc dicitur dicitur virtutes passivae: quod non sunt potentae actus.

Secundo quod omnes sunt perceptivae generaliter: et non universaliter et tunc obiectorum spiritum et non abiens. Tertio ad hoc quod actus sensitivi sunt organum duo ex parte sensitivi et medium et ex parte speciei requiritur convenienter proportionabilis sit obiectum et sicut organum requiritur quod sit convenienter dispositio: et ex parte obiecti requiritur convenienter sita: et ex parte medij convenienter distans: quod sensibile positum supra sensum non sentit. Et istis circumstantiis positus sensus non erat circa sensibile proprium: et hoc in magna parte sicut in magno gradu: ut exponitur commetero. Quarto convenienter: quod omnes una habet originem: scilicet sensus: quomunus aquo velut a centro quasi linee quod exeat.

Quarta pars de diversitate sensuum.

Differunt autem ista sensuum etiam in aliquibus. Primum in organo medio: et obiecto diversitate. Secundo differunt in virtute: quod duo illorum sunt tactus et gustus: propter magis necessarium. Alii sunt ad bene esse aialis: et ad scientiam ac acquirendam. et hoc gustus est differens: cibum bonum et nocivum et per tactum corruptivum et non corruptivum. Ideo huiusmodi sensuum generatio naturae medium in tricephalo propter eorum necessitatem esse autem medium extrinsecum. Tertio differunt generaliter. quia tactus est in membris omnibus: et in omnibus animalibus. Quarto in apprehensione dicitur retinendi varietate: quod visus citius tactus et remotius apprehendit: velociter autem quod grossior est apprehensio fortius tenet. Haec sunt ergo generales convenienter et differente sensuum.

De potentia

¶ Caplm quartum.

¶ Prima pars de interioribus sensibus generaliter.

Dico de anime sensitue potentia apprehensiva exteriori. Dicitur enim est de interiori q̄ sicut p̄ se etiam multiplex est. Nam alia est sensitua cognocitua alia ē species sensibilium referuatua. Quā q̄ p̄ter oēs potentiam cognocitua p̄nedit sed alia potentia nō cognocitua sed referuatua patet ex hoc: q̄ in absentia sensibilium: nō actu cognocēdi cessante apparet q̄ species sensibilium referuantur in nobis: vt patet in somnis. Et patet q̄ nō referuantur in potentis cognocituis: hoc est organo: q̄ basia nata ē formare actū cognoscendi: q̄ tunc apparet ratio q̄re deberet cessare actus cognoscendi cū nihil desceret requisitū ad eius formationem Ideo oportet q̄ sit alia potentia referuatua huiusmodi speciei. Alia q̄dem non ex parte anime sed ex parte organi et operis.

¶ Due potentie interiores.

¶ Et scdm hoc quidā philosophi ponunt solum duas tales potentias interiores vnā cognocitiua. i. inq̄ forma triplex actualis: quā vocat sensus communē et eam dicit esse i corde alia referuatua quā vocant fantasiam et eam dicunt esse in cerebro. Et t̄p̄ia potentis scdm eos diuersa attribuunt nomina scdm earum diuersa opera. Unde contingit q̄ vna diuersis nominibus nominetur: diuersis t̄p̄iōnib⁹. Sed quidā particulariter considerantes ponunt quinq̄ potentias interiores que sunt sensus communis imaginatiua estimatiua: fantasiam: et memoriatiua. Verū t̄p̄ p̄pter occultum dictarū potentiarum operationem et sicut organa nō h̄ distinctionem et situationem ac variam dictorum nominum significationē t̄p̄is sepe ymirant aut p̄miscue aut equiuocē. Et aliquid h̄c vō cam imaginatiuam vocant fantasiam et contra. Sed de nominibus min⁹ cu

remus et rebus videamus.

¶ Secda ps de sensu cōi.

¶ Est igitur sensus communis potentia sensitua que oīs sensus particulariū obiecta apprehēdit. Non enim s̄ sensus communis: q̄ ipse sol⁹ sensibilia cōia apprehēdit vt quidā creditur. Nā apprehēdere illa sensibilia communia de quibus supradictum est: conuenit etiam sensui particulari scdm Aristotēlem sed cōis: q̄ oēs sensus exteriorē ab eo velut a cōi centro creū et suozū obiecto similitudines ad eum reducūt quibus mediatis vbi de singulari iudicat et discernit. ¶ Quā hui⁹ potentie tres sūt act⁹. Pr̄m⁹ est cognoscere obiecta omnium particularium se suum et conuenientiam et differentias tāq̄m obiectorum: vt q̄ albi non est dulce v̄l q̄ hoc est dulce et illud dulcius. Secūda est cognoscere actus particularium sensuum. Licet em̄ quidā visum sit q̄ actualis sensario solus fiat in corde lūe in sensu communi tamen videtur esse de intentione Aristotēlem et sensationes sicut i organo sensuum exteriorum quibus in eis nō percipiuntur nos sentire: q̄ sensibile existens in organo non sentitur. Ideo per sensū communem sentimus nos sentire: scyde videt re audire: et sic de alijs. Tertio est act⁹ est cognoscere carētia sicut absentiam sensibilium sicut iudicamus de tenebris vel silentio iudicādo q̄ v̄l a nullo visibili mouetur: vel auditus a nullo sono. Et hoc fit per sensum in exteriorum qui percipit per actum exteriorum et eius carēntiam et non per sensum exteriorum q̄ vbi species sensibilium in absentia eoz saltem longo tempore non referuat ideo nisi in eorum presentia nihil iudicat. De organo autem sens⁹ communis alteratio est iter philosophos et medicos que forte magis est verbalis q̄ realis. Dicit enim philosophi fuisse opinionem Aristotelis q̄ organum sensus communis scilicet in quo subiectiue formantur predicti act⁹ sensitui. est

Capitulum tertium

cor: vel in corde in habentibus eo: in nō habentibus aut aliqd̄ proportionale. Dicitur aut philosophi p̄dicti siue medicū fuisse opinionē. Valent et autem ne q̄ hec virtus est in cerebro. scz in aliqua parte cerebri vbi secūntur nerui sensitui quinq̄ sensuum q̄ locus medullosus et humidus est. Hec autē apparet contrarietas vidē posse concordari. Dicēdo q̄ organū sensus communis est i corde scz subiectiue et cōiunctiue sed ē i cerebro dispositiue nō q̄ ibi fiat sensatio: sed q̄ oēs species sensibilium prius cōgregant i ipso: et de trāsūt ad cor vbi fit sensatio.

¶ Tertia ps de imaginatiua. Imaginatiua ē potentia referuatua specierū sensibilium a sensu communi receptarū. species em̄ rez: hic vocatur imago: ipa: et ide imaginatiua accipit hōmē. Hec autē potentia offert a sensu communi: q̄ nō est potentia iudicatiua sed solū referuatua. Et t̄p̄ia q̄ sensus communis nō accipit formā suā speciem: nisi p̄sente reilla aut pura imaginatiua eā referuat etiā re absente. Hec vero potentia in aterioris pte cerebri ponit in qua etiā sensus cōis ad se sum prius dictum esse cōcedi sed differerent. Nam scdm anatomiam cerebri secūdu sui longitudinem i tres ventriculos diuidit et quilibet duozū scz anterior: et medius in duas partes subdividit: quarū quilibet maior: est: h̄t ventriculus posterior. ¶ In prima ergo pte aterioris ventriculi conueniunt omnes sensuum exteriorū nerui. In secūda vero esse videtur imaginatiua retinēs impressiones receptas a sensu communi: et hec ps rigidio: et durio: est q̄ prima. Nam virtus que bene retinet p̄sicit calidior humidior vir⁹ que male retinet p̄sicit frigidior et siccior: nō t̄n excessiua: sed de bite proportionata.

¶ Quarta ps de estimatiua.

¶ Estimatiua est potentia que ex speciebus sensibilib⁹ intentiones elicit

nō sentatas. Dico aut intentiones nō quidem rationis sed nature: Non enim apprehendit quid sit: similiter nomē aut verbum. sed amicitiam cōmodū. vel incōmodū. Verbi gratia. Quis videns lupum nunq̄ alias visum fugit ipm tanq̄ sibi inimicū et sic ex specie sensibili dicit speciem siue intentionem inmittit que nō poterat p̄ sensum apprehendi. ¶ Hec ergo potentia differat ab imaginatiua quia illa solū retinet species per sensum cōmūnem reprehensas: hec vero elicit ex intentionibus nō sentatas sicut amicitie vt inmittit ex quib⁹ sequitur actōes profectiōnis vel fuge. ¶ Unde scēdo est q̄ licet species sit nomen generale: tamen quandoq̄ philosophi modo loquēdi videtur ponere differentiam inter species et intentiones. Species enim sunt que multiplicānt ab obiectis ad organa sensuum exteriorum: sed intentiones multiplicānt ab organo sensuum exteriorū ad sensum cōmūnem et organa aliarū potentiarum.

¶ Differit species ab intentionibus. Est inter alia triplex differentia. ¶ Prima quia species non sunt representatiue nisi sensibilium exteriorū intentiones aut non solum ipsorū sed etiam sensationum eozum: Secūda: quia species sunt in suis subiectis sine cognitione prima. Intentiones autem sunt ab ipis sensationibus: ideo ipsas representant. Tertia: quia species aliquas dispositiones requirūt i suis subiectis: quas nō requirunt intentiones: sicut species lucis v̄l coloris requirit v̄l apparetatē i suo subiecto quā non requirit intentio ad sensum cōmūnem multiplicatā: scz patet quod per intentiones debemus intelligere cōi dicitur estimatiua intentiones elicit: hoc vō potentia estimatiua in parte medi ventriculi siue medelle cerebri ponitur qual sit scit et s alia ad anathemiam pertinet cōsiderare. ¶ Quinta ps de fantasiam.

De potentiis anime

Fantasia que a quibusdam formari
nra a quibusdam imaginatiua dicitur
quocirca nominetur vocatur. tamē hęc
sumuntur est potentia formans imagi-
nes cum imaginibus. id est species si-
ue intentiones cum speciebus vel in-
te hriomibus componendo eas vel vi-
uidendo e ideo fingit hęc meras et no-
stra et facit castra in hypaia: et opa-
tur in somno sicut in vigilia. hęc au-
tem in potentia ab aliquibus in brutis
vocalur fantasia siue imaginatio ipso
mibus vero cogitativa. aduēdo ve-
ro ipsa est cōmunita rationi sicut in ho-
mine tūc in sua operatio dirigitur et
regitur a rōne. Et quia in hominē
ratiocinatio diuersificatur ideo ope-
rationes fantasie in hominē variatū
sed quāpia non est cum a ratione sicut
in brutis tūc regitur solū quodā insticu-
nature. Et tūc quā similitas est insticu-
tibus eandē specē: ideo in talib⁹
opatio fantasie non variatur. Inde ē
q̄ omnis hęc ad cōsiliū mō facit iudiciū.
et omnis aranea telam suam.

Hęc vero potentia sc̄da p̄e medie
cellule cerebri ponitur tūc ceterum
inter imaginatiuam et imaginatiuā: q̄
cōuertit se supra imaginem. et itaq̄ ea
tūc resuratur: tūc cōpōit: vidit eas

Sec̄da ps de memoria tua.

Memoria est potentia referentiua
specierum siue intentionum: nō solus
a sensu cōmuni recepta: sed etias a
estimatiua et fantasiā vide vt quidā
dicit ipsa se habet ad estimatiua sicut
imaginatiua ad sensum cōmūne. Et si
hęc potentia differet ab imaginatiua
differet etiā ab ea q̄ hęc recitū spēs
siue intentiones sensatoz cum differ-
rentia temporis preteriti in quo illa
sentiebantur. Illa vero sine differētia
temporis certū apphēnsi per sensus
cōmūne differet autem ab estimatiua
et fantasiā quia ille sunt apphēnsiue
hec autem solum referentiua. Ad memo-
ria quoz differet a reminiscētia: quia
memoria vt dicit commentator: est cō-
tinua obseruatio. illi⁹ qd̄ semel fuerit

apphēnsiue. Reminiscētia vero ē
cuis qd̄ postq̄ apphēsum fuit oblitus
est et iter rememoratū. **Q**uā diuisiō
reminiscētia q̄ est iterata acceptio
rei peritēte defacili sine intēsiōe et no-
crima. Et ideo dicit q̄ reminiscētia
est memoria siue cōseruatio quasi ab-
scissa: sed q̄ obliuioē non in toto hęc
partē: sunt hęc vna virtus in sub-
iecto. Hęc vero secundum modum: ē
diuersitas secundum rationem vel con-
ceptus. Et dicit Aristo. q̄ memoratū
in sunt carū. ingenij reminiscētia vero
ro capiti. et velocitatis: quia in memo-
ria magis viget sensus quam intel-
lectus. Et hęc autem potentia in po-
steriori parte cerebri ponitur qui lo-
cus siccus est p̄pter neruos motiuos
qui oriuntur ab ipso.

Capitulum quintum.

Prima pars de potentia mo-
tiuā generaliter.

Alio de anime sensitīue potentia
apphēnsiua. Hunc videndum
est de potentia motiua. Habet autē
anima sensitīua quādoq̄ spiritūalis
et hoc dupliciter. scilicet cognitiue et
apphēnsiue: quādoq̄ autem cogitiue et
lifer: scilicet mouēdo membris corpora-
lia executiue. **E**t tūc ad motum a-
nimalis et maxime sc̄dum locum de
quo principaliter loquimur tūc re-
quiritur. Nam cum talis sit ad aliqua
prosequendum vel fugiēdū p̄io opo-
tet et cognoscere q̄ illud sit bonum et
sequendum vel malum et fugiēdū. Se-
cūdo opoitet inclinari ad ipsius p̄io
secutionem vel fugā: Tercio opoitet
exequi talem inclinationē mouēdo
corpus et membra. Hancum pertinet
ad potentiam cognoscitiuam. Secū-
dum ad potentiam appetitiuam. Terc-
tū ad p̄tūte executiua quā cōteruo-
camus motiua. Et hanc diuisiōē qui-
dā sub alijs s̄bis tradunt dicentes q̄
duplex est potentia motiua qdā impe-
ras et qdā ipsa intelligētes p̄ potentia
impetrem ipsā cognitiuam et appetiti-
uā et p̄ potentia ipatā ipsā potentia exe-

Capitulum v

cutiuam in mēbris corporali b⁹ situatā.
Sed iste locutionis mod⁹ hęc locum i-
ratione vtrūq̄: in quibus solū p̄e
est imperiū sicut liberum arbitrium.

Quia ps de p̄ia potentia motiua
sc̄z cōtinua satis dictum est. **D**e
sc̄da de appetitiua est dicendum.
Hęc aut mouet dupliciter. sc̄z dilige-
do vel odiēdo. Et diuidit in cōcupi-
scibile et irascibile. Cōcupiscibilis mo-
uet ad bonū vt appēs. bonū modū
vt appēs modū. Irascibilis iurgit
in mala: et fert i arduū. Ab hęc omiū
quatuor effectiōnes principales: sc̄z
gaudium/spēs/dolor/timor. Hęc per
cōcupiscibile gaudēdo de bono p̄fēti
et speramus de bono absentē: per iras-
cibile autē dolēdo de malo p̄fēti et
timemus de malo absentē. Sensuali-
tas autē est vis appetitiua et ad idē mo-
uet ad quod cōcupiscibile et irascibile
sed inquirū sensui siue cōposi cōiūgi
tur et a rōne nō regit̄. sensualitas vo-
catur siue irrationabilis appetitus.

Tertia ps de potentia executiua
de potentia autē executiua: siue cor-
poraliter motiua dicit qdā q̄ ipsa est
triplex. sc̄z naturalis/vitalis et aiat.
Quaz p̄ia s̄ti s̄ti hęc inepate. Se-
cūda in corde. Tercia in capite. vt in
p̄ncipio p̄p̄ino. sed est in corde tūc
q̄ in p̄ncipali et p̄io p̄ncipio.

Virtus naturalis est motiua hęc
vitalis est motiua pulstū aialis et mo-
tiuā mēbroz. Sed de hęc tertia p̄nci-
paliter intēdū: quoniam alie et spe-
cialiter prima videtur esse potentie
vegetatiue et conuenire plantis. licet
non eodem mō sicut animalibus. Ita
vero motiua secundum locum q̄ fit p̄
membra solum est in animalibus per
fectis: nō in aialib⁹ imperfectis que nul-
lum hēt sensum tactus sicut sūt aialia
erre aialia vt osiree et conche. Nam
licet in plantis et in dictis aialib⁹ im-
perfectis quando nutriunt et augmētā-
tur sit quidā mot⁹ sc̄z locū qui dicit̄
bilatationis et cōstructionis: sc̄z non

eodem mō sūt in eis: quia in plantis
nō apphēnsiōe p̄uena: in illis vero
animalibus aut delectatione vel tri-
sticia: tū in predictis non est motus
cūdi loci qui fit p̄ mēbra corporalia
qualis est motus progressiuis: vel fal-
tarius aut ali⁹: de loco ad locum de-
tūm. Hunc autem motum natura in-
geniat animalib⁹ p̄fectis ad viēdū
conueniens quod non est in eis con-
iunctus sicut in p̄-
tentiā potentia cōiungitur suo obiecto
vt nutriunt cum cibo.

Quinta pars.

De potentia motiua naturalis.

De predictis tamen potentis cor-
poraliter motis hęc de eis ad in oīs
cum spectet p̄ncipaliter consideras
re pauca nihilominus sunt dicēda.

De virtute naturalis.

Et ergo virtus naturalis potentia
motiua humozum mediantibus venis
que secundum Galenum radicantur
in capite. sc̄m Aristotelem: in corde
sūt hoc mouet siue operatur p̄ spiri-
tam animalē a corde per venas p̄io
cedentem et corpus vegetatiue. Et hęc
autem spiritus naturalis substantia
subtilis aera in corde vt caloz ex
sanguine generata. ideo est valde le-
uis et facile mobilis.

Quinta pars.

De potentia motiua vitali.

Virtus vitalis est motiua pulsum
mediantibus arterijs que radicatur
in corde. Et hęc operantur per spiri-
tum vitale a corde in mēbra per ar-
terias procedentem et corpus viuū
cantem.

De virtute vitali.

Et si autem idē sc̄m substantiam
spiritus naturalis vitalis et animalis
sed differunt secundum operationes
dicitur autem vitalis inquantum
a corde procedit et corpus instrumen-
taliter viuificat. Dicitur autem natu-
ralis inquantum a corde procedit et ve-
parat transit et corpus nutrit et vege-
tat. Sed dicit animalis quādo ad ce-

De potentis anime

rebus peruenitur & inquantū ad sensum motū & disponit & abilitat & sic idem spiritus diuersis rationibus diuersa habet nomina.

Sexta pars de potentia motiua animalis.

¶ Virtus animalis est potentia motiua membrorum sensus officialium mediāribus neruis quibus radicantur in apert.

¶ Et hoc operatur spiritus animalis per cerebrum & ratiūne per neruos & organa sensuū ad obiecta subtilitatis & in aliis sensuū & membrorum motum operatur. Sunt autē membra corporis triplacia. quedā radicalia vt par. cor & rebum & genitalia inter que illa tria prima quibus sunt spiritus naturalis vitalis & animalis sunt de esse indiuicibilis genitalia sunt ad conseruationē speciei: Alia sunt membra deferuentia vt vena arterie & nerui. que deferunt illi triplici spiritui. Alia sunt membra officialia vt manus / pes. & huiusmodi ista mouet virtus animalis ad officium motus localis. In hoc autem motu talis est motus secundum Aristotelem qui est vniuersus motus non motum sed obiectum appetitus quod est hominum vel animalium. Appetitus autem mouet ad obiectum & mouet membra & iter ipsa vniuersum mouet aliud. Pars enim membrum que est circa iuncturam mouet partem quod est vt rasciat per virtutē que est in brachio pores mouere manū sup iuncturā brachij: ipso etiam non motu est de videri respectu manū. Deinde ipsa membra nota mouet spiritum totale animalis est vltimū motum.

¶ Capitulum sextum.

¶ Prima pars de anima rationali generaliter.

¶ Dicitur dicitur est de anima sentitiua dicendum est de anima rationali seu intellectiua de qua tres fuerunt opinionones magis famose.

¶ Tres opinionones de anima rationali. Quia fuit alexa nāri quod anima intellectiua humana est forma materialis generabilis & corruptibilis educta de potē

tia materie diuimibilis & eterna. Alia fuit opinio cōmentatoris quod est forma ingenerabilis & incorruptibilis non educta de potentia materie nec eterna & quod illa est vnica omnibus hominibus cultibet corā indistincta ad istos: sed tamē nullumherens. Tertia via est veritas catholica. que non est tangē opimū tenēda sed tanquā fides firma. Quod anima intellectiua non est vnica in omnibus hominibus sed est forma substantialis hominis corpus informans: et cuius compositio non educta de potētia materie. Et ideo proprie non liberis: quia inherere potest vt distinguitur contra informare impositat materialis ipenēda. Sed generabilis nec corruptibilis sed tū non simpliciter proprie: quia de nouo scilicet in vnione ipsius cuius compositio a deo creata & a parte post perpetua. Non in toto & tota in qualibet parte compositio. Unde falsa est quorūdam antiquorum theologorum opinio dicentium quod anima non est secundum essentiam in toto corpore sed in parte determinata scilicet in centro cordis posita: totum corpus vniuersum fectat quod mouet. Et tunc hoc opinio est impli calidij de aranea quod est centro te le re refendens sentit quilibet motū in tela facti. Que veritas fuerit opinio aristotelis de anima intellectiua huiusmodi: quantum ad ea que dicta sunt ex libris aristotelis peripicue non habet. Quia de his que tangunt factas & res quibus hominū cōmuniter obiscure & ambigue loquuntur. Prima tamē opinio superius dicta circūscripta fide est sequēdo apparētiam rationis naturalis inter omnes pbabilior videre.

¶ Secūda pars de potētia anima rationalis.

¶ Sed ad potētiās anime rationalis accedamus que generaliter vne sunt scilicet cognitiua & motiua: quas intellectum et affectum vocamus: Inquantū enim est potētia cognitiua dicitur intellectus: sed inquantū est potētia motiua dicitur affectus seu volūtas

Capitulum sextum

Unde licet de anima rationalis diuersa nomina dicantur: sicut dicitur quod ipsa est intellectus. ratio ingenium. memoria voluntas. liberus arbitriū: tamē bec omnia nomina non dicunt aliquā distinctione in essentia anime sed differunt ratione: quod ipsa dicitur intellectus inquantū apprehendit: ratio inquantū discernit: ingenium inquantū velligat memoria inquantū pferuat. voluntas inquantū appetit: liberū arbitriū inquantū duas rationes giles. scilicet cognoscendi et affectandi. quibus due potētiē de notis: scilicet intellectiua & volūtiua. de quibus & primo de intellectiua est agēdū

¶ Tertia pars de intellectu agente & possibili.

¶ Diuisio intellectus. Intellectus igitur secundum Aristotelem diuiditur in intellectum agentem et intellectum possibilem siue potentialem Intellectus agens est potētia actiua intellectiua: scilicet intellectus possibilis est potētia passiua non passione corruptiua sed pfectiua scilicet recipiendo in se intellectiones ab intellectu agente. De ipso autē intellectu agente duplex est opinio. nam quidam dicit quod est ipse intellectus diuinus. Alij dicunt quod est idem secundum essentiam cum intellectu possibili scilicet dicitur possibilis inquantū est receptiuus: sed dicitur agens inquantū est sua intellectuali operatione actiuus. Et ad hunc sensum dicitur in bilio intellectu possibili. Secūda autē opinio vera est. prima autē non negatur: quia non negamus diuinum intellectum agere ad nostrā intellectiōnem imo oportet ipsum principaliter cōcurrere eū in omni actiōe oporteat esse aliquod agēs nobilius passio.

¶ Quarta pars de intellectu speculatiuo et practico.

¶ Intellectus in se diuiditur in intellectum speculatiuum & practicum. Et dicitur tamē practicus inquantū cognoscit verum in re veri. practicus autem inquantū cognoscit verum in ratione boni. Vel de specu

latiuus scilicet inquantū finis eius est cognitio: sed dicitur non speculatiuus siue practicus inquantū finis eius est operatio. Vel magis proprie loquendo dicitur speculatiuus inquantū est productiuus notitię speculative. Intellectus autem igitur dicitur productiuus notitię practice. De quarum notitiarū differentia postea dicitur inferius. Intellectus autem practicus diuiditur in synderesim rationem et conscientiam. Intellectus in se magis practicus synderesis proprie notatiōem: sicut nullum malū est faciendum: ratio autem assumit minorē scilicet hoc est malum: & conscientia cōcludit conclusionē scilicet hoc non est faciendum. Et sic synderesis est circa vniuersalia principia in quibus cōstitit non totaliter creare: ideo synderesis nunquam cogitatur certingit. Ratio autē est circa particularia circa que quādoque est error. & inde dicitur quod conscientia est erronea. Ratio autē diuiditur in partes superiores & inferiores: non quod in ea sint partes distincte: sed sicut oculo cōdem videm sursum & deorsum sic videtur potio superioris quod cōtinat de vniuersis & eternis. Et sic hoc fit solū per caluatiue vocatur intelligentia. dicitur autē potio inferioris quod cōnionatur de rebus & temporis. Et predicta verborum nota a doctis quandoque sumit vt imponat non solum potētiā cognoscitiua: sed etiam potētiā affectiua. Caput est etiam quod dicitur per ipsa potētia: quod potētia operatiua ipsius.

¶ Quia pars de comparationibus sensus vel intellectus.

¶ Intellectus sunt hic autē permittēde que dam cōparationes quas Aristoteles ponit inter sensum & intellectum. Prima est quod sicut sensus reducit ad acrum a sensibili libi obiecto: sic intellectus a sensibili gibili sui a fantasmatē vel obiecto. Secūda est quod sensus est intellectus quod quādam patit ad obiecto non tamē quoddam corruptiua. Et generatiua substantie. Tertia quod primus actus virtutis est simplex differentia. i. siue

De potentis anime

delectat et non est obiectum affirmatiuum vel negatiuum. Quarta quod virtus quod affirmans aliquid est delectabile vel stabile mouet appetitum ad presequendum vel fugiendum. Quinta quod virtus quod appetitus mediante iudicio: scilicet de bono non est malum differenter. appetitus autem appetit nisi ad preces intellectus autem ad futurum idem quod est presentiale delectabile immutabile. Propter considerationem iusticie future. Sexta quod eius appetituum idem est effectus et fugituum non differat realiter ab inuicem nec a sensu vel intellectu. sed sola ratio. lectus sicut sensibilia sensus sic quod sicut sensus non sentit vel mouet sine sensibilibus intellectus sine factis materiis. Octava est quod sicut obiectus generaliter in sensu exteriori postea in sensu exteriori quod dicitur sensibilia diuersa et sic est quodammodo vnus et quodammodo plura. sic facta mouet intellectum eundem existit. Nona quod sicut intellectus si sit iudicium quod hoc est bonum vel malum appetitus mouetur ad presequendum vel fugiendum sic per rationem factam sicut intellectus iudicat bonum vel malum appetitum intellectum mouetur ad presequendum vel fugiendum. Tercia differenter. quia appetitus sensitivus mouet naturaliter: sed appetitus intellectus libere. Decima quod in virtute contingit vere et false componere et diuidere circa bonum vel malum: sed tria differunt bonum simpliciter vel apparente bonum. Quod est presentiale delectabile. licet ad illud sequitur magnam malum apparet sensui esse bonum et intellectus non solum ad presentiam delectabilem sed ad presentiam apparentem delectabilem sed ad presentiam delectabilem sed ad presentiam delectabilem sed ad presentiam delectabilem. Undecima est quod sensus non sentit abstracte. sed intellectus intelligit abstracte. Sensus enim videt de curru vel albi non distinguunt in subiectum et curritatem vel albedinem inter que distinguunt intellectus abstracte intelligendo hoc ab illo. nec etiam sen-

sus abstractus a singularibus sed hoc factus intellectus intelligendo vnicialiter. Duodecima est quod intellectus in actu id est intellectus agens idem est intellectus et intellectus non sic autem de sensu. Et hoc intelligendum de pio intellectu agere qui est intellectus vnicus.

¶ Capitulū septimū.

¶ Prima pars de potentia rationali motiua.

¶ Tercia de potentia anime rationalis cogitanda videtur esse de potentia affectiua siue volutiua. Ipsa namque non solum rationalis anima iudicat aliquid esse bonum vel malum et ibi sicut dicitur esse cognitio iudicet intellectiua si autem procedit anima iudicat illud esse bonum vel malum. Et igitur vis anime rationalis motiua siue volutiua siue affectiua siue volutiua. Et igitur vis anime rationalis motiua multiplex. quedam consiliatiua sicut siu dicitur esse siue iudicat aliquid esse bonum vel malum vel fiat. aut malum vel non fiat: quedam autem est effectiua scilicet ipsa volutiua appetit id quod iudicat bonum et refutat id quod iudicat malum. Quedam vero impatiens scilicet liberas vel liberum arbitrium. que sperat illud fieri quod iudicat bonum vel non fieri quod iudicat malum. Hec autem virtutes scilicet consiliatiua et affectiua complectitur vt patet. nec tamen ista inter se aut ab ipsa anima vel voluntate in re equaliter distinguuntur.

¶ Secunda pars de distinctione libertatis. De libero arbitrio: Sed ante de libero arbitrio dicendum sciendum est quod libertas distinguitur triplex scilicet necessitate. a peccato. et amicitia. Prima est nature et tamen bonorum malorum. Secunda est que est solus bonorum. Tercia est glorie et est solum beatorum. Libertas autem a necessitate distinguitur duplex: sicut necessitas dupliciter dicitur scilicet necessitas coactionis et necessitate uitabilis. Libertas a necessitate coactionis vocatur libertas coplacetie. Libertas a necessitate inuitabilitatis vocatur libertas

Capitulum septimum

libere. Libertas autem contingit adhuc potest distinguere duplex. scilicet libertas differencie et libertas contradictionis. Quoniam enim libertas indifferencie est libertas contradictionis. non conuero: quod libertas indifferencie quod voluntas est sic indifferens non magis in diuinitate ad vnā partem contradictionis sed ad aliam. modo sicut quod aliquis habitus in aliqua virtute sicut temperantia habet libertatem contradictionis ad agendum vel non agendum sicut illam virtutem et tamen non habet libertatem indifferencie. quia magis pronus magis inclinatur se ad opus virtutis. Quia autem predicta nomina quomodoque capitatur libertas supponuntur per eadem scilicet per ipsam voluntatem: non tamen sunt synonyma: quod in diuersis acceptioibus vniuersa habent connotata. Nam libertas a peccato connotat eam esse sine pena. Libertas a necessitate connotat eam non posse necessitari. Libertas indifferencie connotat eam non magis inclinari ad vnū oppositorum quam ad reliquum. Libertas contradictionis vel oppositionis connotat eam simpliciter posse in vtriusque oppositorum. In proposito autem cum loquimur de libertate contingente contradictionis siue oppositionis.

¶ Tercia pars de potestate voluntatis.

¶ Antequam vero inquiramus que sit forma libertatis numerate scilicet aliquo additionis ipsius voluntatis.

¶ De potestate voluntatis.

¶ Prima est quod voluntas non est solus potentia passiva sed actiua: nec solum operationum exteriorum imo suorum interiorum et actuum qui sunt volitio vel volitio. Unde potest diuidi voluntas in voluntatem agentem et voluntatem passibilem/consimilem intelligendo sicut supra dictum est de intellectu. Si enim voluntas foret passiva tamen non esset sua libera potestate vel non velle

presente obiecto. quod non est in potestate passiuo patitur et non potest principio actiui visum et sufficere appetitum. Secunda est quod voluntas est passiva non solum ab obiecto sed etiam ab intellectu. a sensu. appetitus sensitivus. De obiecto patet quod est causa partialis volitionis vel volitionis. Intellectus patet: quod notitia intellectualis concurrat ad actum voluntatis vt apparuit ex dictis. De sensu autem appetitus sensitivus: patet quod sensus mouet intellectum cum representat ei speciem mediante qua mouetur ad intelligendum. Appetitus sensitivus ipsi mouet cum de suo subiecto sepe intellectus aliter et aliter iudicat: sed magis appetitus sensitivus est aliter et aliter affectus. Quod dicitur rethorice: quod eadem videtur amantibus et odientibus neg iudicat et manifeste se habentibus a peccato supponit per voluntatem connotat eam esse in gratia. Libertas a miseria connotat eam esse sine pena. Libertas a necessitate connotat eam non posse necessitari. Libertas indifferencie connotat eam non magis inclinari ad vnū oppositorum quam ad reliquum. Libertas contradictionis vel oppositionis connotat eam simpliciter posse in vtriusque oppositorum. In proposito autem cum loquimur de libertate contingente contradictionis siue oppositionis.

¶ Tercia ergo voluntas mouere intellectus et sensus non tamen sic simpliciter sui ipsius sine alio motiuo possit se causare assensum vel dissentium: quia tunc possemus libere assentire vel dissentire quibuslibet velle: quod experimur esse falsum. Si tamen potest homo assensum vel dissentire in aliquid per aliam causam et per se appetitum sensitivum mouere cum natus sit imitari ab imitatione iudicij. Quarta est quod voluntas non fertur in obiectum nisi cognitum. Appetitus autem animae rationalis quod est ipsa volun-

tas differt ab appetitu aſali reſtituto: in hoc q̄ nō fertur in obiectū niſi cognitū cognitione intellectuale. Volūtas ergo dicit appetitū cognitiuū nō q̄ cognofcat in quātū ei conuenit ratio appetitus: ſed q̄ actus ipſi cōſequitur cognitionē primā ſui obiecti. ¶ Quarta eſt q̄ volūtas nō fertur in malū quātū malū: q̄ obiectū appetitū eſt bonū vel apparatus bonū. ideo nō pot̄ velle illud in quo nulla appetit intellectū nō bonitatis: nec pot̄ nolle illud in quo nulla appetit malitiam ſeu fugibilitatis: licet poſſet illud nō velle et actū ſuū diſſerre vt prius fiat iſtiſioſi apparatus bonitati ſit aliqua malicia. q̄ nō vel cōtra. ¶ Idē ſi velle illud quod aliquo mō appetit malū. et nolle illud q̄ aliquo modo opparet bonū ſicut velle adulteriū rōne delectatiōis vel nolle ipm rōne inhoneſtatis. Nō pot̄ ergo volūtas velle cōtra vt p̄ter totale iudiciū intellectū. ¶ Idē v̄ p̄ter totale iudiciū. Nō enī pot̄ ſic ad oppoſita. q̄ poſſit velle malum ſub rōne mali aut nolle bonū ſub rōne boni: ſy pot̄ nonvelle quod prima facie appetit bonū. et nō nolle q̄ p̄ma facie appetit malū nō male q̄ p̄ma facie malū et etiā pot̄ illud velle aut nolle in quo ſi malū apparent rationes boni et mali. Sexta eſt q̄ volūtas licet poſſit ab obſecto allci et diſſicilari. nō pot̄ tñ ſimpliciter cogi. Ratio autē q̄re volūtas nō cogit bonoſicut intellectus vero ab aliq̄bus dicitur: q̄ nihil eſt ita bonum ſalutē p̄ter bonū primū: in quo nō ſit aliq̄d imperfeciōnis aut ſalutē apere poſſit. Ideo volūtas ſali bono nō cogit adherere. Sed aliq̄d eſt ita verum. q̄ ſine eo nihil eſt aut apparatus eſt falſitatis: deo tali vero intellectus cogitur aſſertire. Hec autē ratio p̄ſualis eſt non euidēs.

¶ Quarta pars de inſtitūte libertatis ¶ Quis ergo ſuſpoſſitis inſtitūtis in quo conſiſtit forma ratio libertatis nō tamē intelligamus volūtatē eſt cōliberā q̄ libertas ſit aliq̄ res ab ea diſt

ctas et ſibi ſpādita: ſicut accidēs i ſubſtantia. Nā ſicut aīa intrinſecē et eſſentialiter libera. ita q̄ nō ſtat p̄ aliam quam potentiam ipam eſſe et non eſſe libera. Hec autem ſuſpoſſito dicam⁹ q̄ aliquod eſſe liberum potēſt imaginari multiplicit̄. ¶ Uno mō. quia illud eſt ſolo nullo alio requiſito poteſt in ſuum actum. et ſic ſolus deus eſt liber ſecundum veritatē ſeōi. quicquid murmurat philoſophi. Alio mō. q̄ et ſi aliquid ab eo requirit. tñ illud eſt i ſua libertate p̄mo mōz ſic nulla creatura eſt libera vt ſatis patet. Tertio modo actū poſitis omnibus requiſitis ad ſuū actū cōtingēt̄ eis coagit et pot̄ agere et pot̄ nō agere: ſic cōiter dicit q̄ potētia rōnalis eſt libera: q̄ ſic poteſt ad oppoſita. ¶ Sed ſine aſſertione meriana: videtur ſecundum fidem i hoc nō conſiſtit formalis ratio libertatis: nec p̄ hoc diſſert agens liberū ab agentibus naturalibus non liberis: immo hoc commune omnib⁹ agentibus creatis q̄ omnibus poſitis ad ſuam actionem requiſitis contingēt̄ et nō neceſſario coagāt: ita q̄ poſſit ſine ſuum effectum agere et non agere. Verbi gratia. Ignis quibuſcumq̄ cauſis poſitis contingēt̄ eis coagit et pot̄ p̄ducere et p̄ nō p̄ducere ignē ¶ Hec autem probatur eſſe verum et tribus veritatibus Catholicis.

¶ Quorum prima eſt: q̄ non ſtat aliq̄d fieri ab aliquo et illud nō fieri a deo. Secunda q̄ non ſtat aliq̄d fieri a deo: et illud non contingēt̄ fieri a deo: et Tertia q̄ non ſtat aliq̄d contingēt̄ fieri a deo et illud neceſſario ſine eo cōtingēt̄ fieri ab alio. Et quibus manifeſte requirit q̄ nulla cōſecunda ſue naturalis ſue libera neceſſario aliq̄d facit. Imo ita cōtingēt̄ ſicut cauſa prima. Si quis verootat q̄ licet ignis omnibus cauſis requiſitis poſitis contingēt̄ coagit agens ita q̄ absolute pot̄ non agere. tamen hoc nō pot̄ decōmum curſu na

ture ſic autē non eſt de liberata voluntate. Hec ideo non videtur valere q̄ cū ille cōis curſus nōc p̄cedat ex pot̄ voluntaria diſpoſitiōe et potuerit ipſi ſumali eſt ordinare et adhuc poſſit ad placitū imutare non eſſet ipſi voluntati eſſential' conditio liber' agē' ſac cōſecialis et aduēctia diſpoſitio cui⁹ cōterariū a principio ſuſpoſſitio.

¶ Quarta pars de formalis ratione libertatis. ¶ Dicamus igitur et ex p̄miſſis concludamus q̄ licet ad liberatē requiritur q̄ ſit potētia ſue operationis p̄durata continēt̄. hoc tamē non ſufficit: nec in hoc conſiſtit ratio libertatis ad equate et formalit̄. Sed diſſertio eſt videri quid vltra hoc requiritur. Ad cuius tamen intelligētiam eſt ſciendum q̄ vnum aliquid produceret libertate contingēt̄e de qua loquimur tria connotat vt impoſtat ſcilicet de vno ſuum productum intelligere et ipſum intelligēdo velle. Deus enim nihil producit niſi intelligēdo et volēdo: non tamē quicquid intelligit aut vult: ideo producit cum ſeipſum maxime intelligat et velt. Illud ergo non ſufficit: ſed vltra ad ipſum aliquid libere produceri requiritur ipſum butiſmo actum intelligēdi et volēdi ad ſuum affectum contingēt̄e applicare hoc eſt ſuum affectum contingēt̄e intelligere et velle ſibi vt eſſe. Lū igitur in hoc conſiſtat ratio vniueſe libertatis formaliter et libertas in do dicat perfectionem ſimpliciter: et libertas in creatura dicat perfectionem conſimilis denominationis ſequitur q̄ libertas in deo et in creatura ſunt cōſimilis rationis: et p̄ nō illa ſola creatura erit libera q̄ reſpectum ſui effectus conſilem modū h̄ principia di cum libertate diuina talis autem eſt rōnalis creatura que intelligēdo et volēdo p̄ncipia cōtingēt̄. Et poſt trahi breuis deſcriptio libertatis et libertas eſt potētia intellectiua voluntaria ſui effectus productiua con

tingēt̄ et aliquid libere agere eſt illud intellectiue et voluntate contingēt̄e produceri. ¶ Breuis deſcriptio concordans a ritiqui doctores catholici videntēs q̄ libertas eſt facultas rationis et volūtat̄. Quidē et libertas arbitrium dicitur ſeu pot̄is arbitrium liberum arbitrium quantum ad rationē liberū quantum ad voluntatē. Et quib⁹ ſequitur q̄ nihil velle et proprie pot̄ fieri liber niſi p̄tialit̄ fiat ab intellectuſe cognitione. Aliquid autē fieri liber pot̄ dici dupliciter. Uno modo vt eſt aliquid interpretatiue. Vnde liber eſt aliquid fieri quando eſt in poteſtate voluntatis et precedit ipſum deliberratio operatio rationis. Interſtatutiue vero quando delibere vult rōtinoctatio h̄mōi eſt in poteſtate volūtat̄is: tamen non delibere: immo vnam patet elicit quāsi modo nature exphibit vt impetu conſuetudinis ſicut patz in multis. Et hec dicta ſunt de anime potentia.

¶ Et ap̄m octauum.

¶ Prima pars de ordine vidēdo.

¶ Quid dicitur eſt de anima: conſequē vidēdo. Hec h̄is qui ſunt in ea. Tria autē ſunt i anima vt dicit philoſophus ſecundo ethicoſum ſc̄y potētie habitus et paſſiones h̄ diſſerēt̄. quoniam vt ſup̄ dictum eſt potētie aſe p̄ncipales ſunt in ea idēptice. hoc eſt ſunt idē cum h̄ habitus et paſſiones ſūt in anima iſelue. Lūm q̄ de potētiis dictum ſit vidēdo eſt de habitibus et paſſionibus. 222. ¶o. Ariſtoteſi libi ſolum enumerat ea q̄ ſunt in anima ſc̄m eius partē appetitiuam in qua eſt virtus moralis de qua ibidē tractat ideo non eſt eſſendum quoniam in anima ponēt̄ ſunt aliq̄ act⁹ q̄ nō ſunt habitus et paſſiones. Et etiā ſed aliq̄s ea ſi ponēt̄ p̄ h̄mōi act⁹ q̄ nō ſunt habitus et paſſiones. Et eſt enim virtus moralis de qua ſup̄ dictum eſt de actibus habitibus et paſſionibus eſt vidēdo.

De his que animæ in sunt

¶ Secunda pars de hoc. **De his que animæ in sunt**

¶ In prima autem sciendum est quod hec duo nomina species multitudine sunt quod videtur tamē adque de qua tractamus. Quod dupliciter loquitur capitulo primo in modum simile pro obiecto ad notitiam habendam. concurrens: et quod dicitur in ipso obiecto quod cognoscitur de eorum species. Secundo modo pro obiecto forma que est aliquo modo ad cognitionem aliamque est. sicut in aliis habitus cognoscitur quandoque videtur species: sicut patet in metaphisice. Tertio modo pro omni forma que multitudine et imago vel eorum et per hæc illa cognoscitur et sic ipsa actus hæc notitia quandoque videtur species. Quarto modo sumitur spectatitudo et apte pro forma que est similitudo et imago rei cognite naturaliter in anima etiam postquam desit actualiter cognoscere etiam nata dicitur etiam in notitia rei cuius ipsa est imago et similitudo et sic sumitur propositio. De primo tamē modo bene videtur est verum in medio sit aliqua species causata ab obiecto sensibili fit ipsius similitudo vel imago. Quare primo videndum est de specie sensibili si aliqua sit in medio. postea de specie sensibili tamē in sensu exteriori et interiori: et tandem de specie intellectuali.

¶ Tertia pars de specie sensibili in medio.

¶ Est etiam eorum opinio quod in medio tales species sunt ponende propter rationem experientia et auctoritatem. propter rationem quidem quia mæritum est in indistans nisi primo agatur in medio. In septimo philosopho videtur quod oportet moueri in motu esse simul secundum tactum sensibilem agit in distans in sensum ergo primo agit in medio et non nisi speciem igitur etiam. propter experientiam autem quia si radius solaris in secat per vitrum rubrum color oppositum in pariete apparet ru-

beus et non est color? Quia non est in medio cum sit interceptus in parte cum sepe color parietis sit contrarius et experientia etiam speculatur se sentitorem aliquam sibi obiectam et per aliquid recipit ab ea et non solum tamen ergo eius speciem propter auctoritatem vero quod scimus. Et sic de anima aliquid patitur a colore et modo quod non est natum sentire: sed nihil est tale nisi mediat igitur et sed nihil obstruimus est quomodo opinio contraria. Et quia in proposito videtur maior difficultas de visibili de alio obiecto sensibili pro dicitur opinio ista quod ab obiecto visibili non causatur aliqua species sine aliquid in medio alterius rationis ab obiecto quod visibili pluralitas ponere est necessitate. Tunc quia talis species esset quod non esset sub aliquid quatuor species qualitatis et patet in ouerite.

Tunc quia si esset aliquid necessitas ponenditate specie esset propter supradictam rationem quia moueri et motum debet esse simul in actu. Sed hoc non oportet esse vniuersaliter verum quia hærentes et pictum non oportet esse simul nisi sapiens potest non esse motu prectionis ad hoc erit: ideo non oportet moueri et motu simul esse simul et locali sed est in toto articulo commentatoris quod sum simul similitudine huius vel virtuali. ita quod non sit medium impediens quod in indebita approximatione. Secundo propter experientiam predictam de radio solari dicitur ista opinio quod quandoque ab obiecto visibili causatur aliquid in medio eiusdem rationis obiecto. Unde radius tractus per vitrum rubrum mediat colore vitri causat color quod est eiusdem specie et colore vitri quod aliter videtur non esse tanta similitudo vel coincidentia sit essent alterius speciei. Tertio dicitur quod iste color non est in pariete sed in aere et aliquid in eo causatur et aliquando non. Unde quandoque in medio illuminato non pre-

Capitulum octauum

existunt colores contrarii causant in eo tales colores et aliquando in medio inter se. tunc possunt videri aliquando in remisso et tunc non possunt videri ideo dicit commentator secundo de anima quod aliqua sensibilia sunt de sui natura que propter suam debilitatem a sensu non possunt comprehendere et sic per quodammodo medium patitur ab obiecto visibili. Alterius propter experientiam de speculo dicitur quod non est ibi species aliquid sed ipsummet obiectum videtur ibi per lineam reflexam. Unde etiam de opinione prima si esset talis species tamē non esset in speculo. propter suam debilitatem sed in aere. Hæc est talis forma in speculo. ipso facto reflexeretur nec apparetur nisi imaginem quod sunt partes tracte cum accidens vni datur ad diuisionem subiecti.

¶ Quarta pars de generalibus conditionibus specierum.

¶ Licet autem veritas predictatur optimus sit probabilis quod per se est communis: nec videtur per se posse sufficere saluari apparet quod sunt maxime in speculo ideo sequendo eam ponam aliquid conditiones generalis huiusmodi speciei postea aliquid speciationis quarum prima ergo dicitur quod tales species sensibilibus propter debilitatem non contrarietas que possunt esse in eodem subiecto sed in eadem parte subiecti tamē in medio et in organo. De medio patet quasi albedo et nigredo appropinquat in vii medio veritas alio videtur: ideo vniuersales species illo recipitur. De organo commentatur patet. Unde si visum albus et alid in sensu medio secundum eundem sensum sentit vniuersales species secundum eandem partem oculi recipitur: nec ex eis commentatur vniuersales species fidelitate et frigiditate media tepiditate. Nec obstat quod per neutram vniuersales albedinis precatam aut nigredinem sed iudicamus medium coloris: sicut si supra nigro ponatur albus nec

apparet albus nec nigri sed solum. Huius ratio est: quia licet albedo et nigritudo sint contraria in essendo tamē iudicia secundum eas sic essent contraria si esset de iudicis propositionum contrarietas vel contradietio. Licet igitur sit et species albedinis et nigredinis sint simul in sensu non iudicet pluralitate vel diuisione rerum nisi secundum diuersos sensus suarum specierum in eorum receptionem: ideo sensus distincte hoc quod videtur iudicet vnum et non potest dicere hoc albus et nigrum vt dicitur. quare species albi et nigredinis in neutra possunt efficere suum iudicium: quod videtur in ideo subiectum ipse simul efficiunt iudicium medium scilicet hoc est solum vel pallidum. Secunda conditio est quod tales species non sentitur nec sentitur percipiuntur quod cum ille immediatus causent sensationem quod qualitates sensibiles si sentitur ipse immediatus quod vniuersales sensu percipiuntur cuius opposita experimur. Non ergo dicuntur species sensibiles quod possunt sentiri sed quod ab eis potest fieri caliditas. Tertia conditio est quod tales species acquirantur sensibilibus a quibus causantur sunt alterius rationis patet quod duabus predictis: vtrum sint alterius rationis si species speciei medio et in sensu aut experientia vtrum sit organo et non vbi. Quare conditio est quod tales species sunt reditio de tertia specie dicitur: sunt enim passionis vel passibiles sunt rationem quia sunt proprie sensibiles vt dicitur est: de qua et sensibus causare nate sunt causare sensationes. Quarta conditio est quod tales species habent in medio organum. Terciam potest autem in aliqua indistincta sententia multitudine imaginari. Tunc modo rationem contrarietas naturalis: cum enim quodlibet ens naturaliter appetat permanere in eodem et resistit alteri contrarium tanquam ipse corruptio: et talem resistit.

De his que anime insunt

non habet i medio species sensibiliū
cū nō habeant cōtrariū vt dicitur est-
Bilo mō rōe cōmunitatis corporalis-
Cum enī virtus vna fortior sit ipsa
diuicia quodlibet cōtinuū appetit esse
vnum. ideo resistit diuideri ipsū Ter-
tio mō rōne situationis localis. Luz
enī aliqd est in loco vbi sit sibi natura
li naturalit appetit ibi seferre ideo
resistit situationi scdm quā oportet
ipsū a tali loco moueri & talem res-
sistentiam nō hnt species in medio: q̄
ad multiplicatiōē ipsaz. non oportet
medium diuidi vel moueri a loco
suo nisi forte hoc haberet locum in so-
no: de q̄ postea patebit. Quarto mō
potest imaginari resistantia licet mi-
nus ppria ratione indispotionia su-
scipientis: q̄ subiectū nō est sufficien-
ter dispositū ad receptionē talis mu-
tationis vel forme gnabilis: sic mani-
festū est qd mediū bñ resistit gnationi
speciei sensibiliū si ei veniat q̄ opa-
citas resistit speciebus lucis v̄ coloris
& eas reflectit & sic p̄portionalit de-
aliquis. Sexta p̄ditio est q̄ tales spe-
cies ppter p̄dictā resistantiam nō hnt
in medio gnationē successiuā. genus
ex tali resistantia nō p̄ciat successio-
natis p̄. si ponat bñ Aristoteles istā
tancam esse luminis generationem.
cum tamē habeant resistantiam talem
hec ergo resistantia non operatur
sarditatem generationis vel multipli-
cationis: s̄ paritates v̄ remissiones
dispositionis generabilia q̄ a can-
dela eque cito illuminabitur extrinse-
aer grossus sicut purus licet nō eque
intense

¶ Quinta pars de specialibus
conditionibus specierum.

¶ Post has pono alias p̄ditiones spe-
ciales h̄mōi specierū. Prima est scdm
Aristoteles q̄ lumē v̄ species lucis &
parti rōne species colorū multiplicat
in instanti: non intelligendo q̄ instantis
aliquid sit pars temporis indiuisibi-
lis & aliquid dicitur instantaneē ge-
nerari quod generatur eorum simul

ita q̄ non prius vna eius pars & alia
nec q̄ dualis nec quātitatiua & sic vi-
det esse intentio. Aristoteles scdo de
aia q̄ generatio luminis sit instantā-
nea vbi resp̄ndit epedoclem dicena-
rem oppositum: idē videt sentire de
generatione delectationis septimo.
et h̄. Sed salua Arist. reuerentia q̄
aliqui rei generatio. naturaliter sit
esse posse illo mō instantanea nō
credo esse verum: ideo ad saluandū.
Aristoteles aliqui dicunt q̄ fuit et̄ in
q̄nto illud asserere nō cathegoricē si-
pliciter sed p̄ditionaliter: scz q̄ si lu-
midum instantaneē applicaret ad lu-
midum luminis receptiuū instantaneē
illuminarēt ipsū. Sue aut̄ hec fuerit.
Aristoteles intentio siue nō adhuc tñ
hoc est omnino dubium nec est effica-
citer p̄batū. potest tñ h̄mōi luminis
multiplicatio intelligi in instantanea.
non bñ veritatem: sed quantum ad
nostram percibitatem: q̄ scz in ea
non possumus sensu percipere succē-
sionem. Sc̄da cōditio est q̄ species so-
lū tēporaliter multiplicat & successio-
ne cum quodam motu aeris: & quasi
circulari inundatione q̄ sonus gn̄at
ex veloci & violēta fractione aeris v̄
sunt inundationes in eo: sicut a lapi-
de in aqua p̄iecto: h̄ō est tamen veri-
simile quōis oppositus videatur Ari-
stoteles q̄ aer sic localiter moueat v̄
q̄ ad omnem distantiam ad quam so-
nus auditur: tum quia non apparet
quomō ita velociter impelleret: tum
q̄ oportet q̄ quandoq̄ moribus oppo-
sitis moueret: tum q̄ facile p̄den-
satur & repercutitur. T̄ō videtur q̄ in
aere quiescēte ad aliquā distantiam
possit species soni multiplicari & po-
tētia speciali corrumperē ex vese-
tate p̄seruantis corrumpti. Tertia cō-
ditio est species odorū ad aliquā di-
stantiam multiplicatur non realiter
spiritualit siue intēctionalit. Sūt enī
quidā corpa odorifera a quib̄ sit quā-
dam exalatio siue fumalis exuapora-
tio i quo sumo est realis odor: & hoc

Capitulum nonum

vocam⁹ odorē multiplicari realiter.
Sed cū aliqua sint corpa valde distā-
tera & longo tēp̄e: ad longā distā-
cia que non sunt multa famabilia: & que
non possent suum fumum ita cito per
illam distantiam transfundere sicut
odor sentitur. Ideo verisimile est fa-
ctū dicitur cōmentator q̄ vltra talē su-
mū multiplicetur species odoris ita
resine tali fumo: & hoc vocam⁹ odorē
non multiplicari sp̄sali. Dicitur enī
talis species non realis: sed sp̄sali
nō quia sit vera res sed quia ē insens-
ibilis. Quarta cōditio est q̄ species
qualitatis r̄gibilis & similiter gusta-
bilis h̄nt multitudine multiplicē mi-
nus veloce: q̄ sp̄s aliaz qualitatum
nō sensibilibz. & hoc forte ideo inueni-
ant naturā: quia ille qualitates siue
eas v̄ substantie maius possunt aiā-
bus inferre nouentum.

¶ Capitulum nonum.
¶ Prima pars de speciebus sensus
exterioris.

¶ Pro de speciebus in medio vi-
dendum est de speciebus in se
sui vel organo. Et p̄to q̄ in sensu exte-
riori sint species aliqui ponit p̄ter
ista motiua p̄cipaliter. p̄tius quia
potentia insensū corrumptur p̄ ex-
cellētā sensibilibz. Sed q̄ aliqd reman-
et post actū vidēdi. Tertia q̄ oportet
fari aliqd fieri in medio. Et ad hec
vni experientie naturales & philoso-
phoz auctoritates. Sed his nō obsta-
tibus dicit alā sine talibus speciebus
omnia posse saluari. Unde primo po-
nit q̄ in sensu verbi gratia in visu
primū quēdā qualitas r̄formans
vel debilitans visum & aliq̄ exccēssā
que nec est species nec visio nec obie-
ctum nec p̄ncipium visionis que ali-
quando plus & aliquando minus ma-
neret: aliq̄dō v̄q̄ in finem vite du-
rat: sicut patet in illo quem excellēs
sensibile exccēat. Secūdo dicit q̄ ta-
lis qualitas non impeditur in potē-
tia visiva v̄ distinguitur cōtra organū:
est subiectiue in organo siue i

toto composito: quia organum con-
foratur vel debilitatur & nō potētia
exterioris dicunt q̄ ista qualitas est al-
terius nature ab obiecto extra & illa
nec est passio nec passibilis qualitas
nec in aliqua specie qualitatis enu-
merata per Arist. quia omnis pas-
sio vel passibilis qualitas alioquin sen-
sui potest sentiri: & ista nō sicut & in ve-
neo quo quis interficitur est aliqua
qualitas corporalis que nullo sensu
potest percipi: ideo Arist. non suffi-
cienter enumerat species qualitatis
Sed iterum dicunt q̄ p̄ter illā quā
libatem in visu impeditur alia qualitas
que est sensibilis & eisdem ratio-
nis cum qualitate exterioris visa et
est etiam in organo visus v̄ distinguitur
contra potentiam. Nam cum q̄
aspererit aliquid foriter lucidum v̄
foriter coloratum conuerso visu ad
sensibilia debilia videntur scintillare
p̄posito actum visū illo obscuro ap-
paret sibi lumē vel color. Et ista appa-
ritio licet sit quidam actus vidēdi
imperfectus: tamen est actus verus
ideo eius obiectum nō potest esse nō
ens: sed nullum verum ens potest al-
iquid ab obiecto oculari imp̄p̄sum.
Et sic est duplex actus vidēdi. Cū
primū respectu obiecti. alius secun-
dus & minus perfectus respectu illi⁹
impressi ab obiecto cum p̄mo actus
vidēdi & vterq̄ est subiectiue in po-
tētia v̄ distinguitur contra organū.
nam quia secundum istos quodlibet
accēs habet subiectum p̄imum ita
simplex sicut ipsum.

¶ Secunda pars.
¶ Primo communio in p̄dictis.
¶ Licet autē hec opinio sit p̄babilit
sustentabilis nec ea in particulariter
reprobare sit p̄tius intentionis iamē
quo ad p̄positū videt contra mentes
Arist. in secūdo de anima dicit q̄
sensibile postū supra sensus nō facit
sensum. nō sentit. Et sensus nō ven-
tit colorēs oculi sui: nec colorē meru-

De speciebus sensus exterioris.

Aut ita de alijs sensibus videtur: quare illa qualitas secunda ab eodem est in praesentia cui sit in oculo ipsa a visu non sentitur nec illa appetitio que videtur ad illum terminatur: sed ad obiectum extrinsecum vel ad aliquod aliud de quo videtur postea.

¶ Possit tamen hic considerari quod quilibet sensus habeat proprium organum et etiam proprium medium extrinsecum et constitutum. ¶ Notat Aristoteles de visu in de sensu et sensato dicens: quod in visio oculi sentitur anima: sed in medio inter tale medium magis attribuitur sensibus tactus et gustus: quod eis est magis manifestum: et quod alij sensus magis remotis sentiuntur per medium extrinsecum. Ideo quilibet sensus in suo organo et constitutum medio habet proprias qualitates et dispositiones proprias naturales: et illas non sentit sensus exterioris. Unde deus non erret in eis quod quibus organum sensuum ordinatur eorumque alij immediate suppositi sibi constitutum naturale: et constitutum naturaliter: et constitutum naturaliter non sunt nec illi sensus agere sua sensatione nisi aut continua sensatione occupatis sensum et speciem exterioris sensibilibus percipiunt: et hoc fit etiam ad Aristoteles in exterioribus propter hoc non sequitur quod sensus non possit sentire alias qualitates in suo organo vel constitutum naturaliter: non quod sibi proprias: sed ad extrinsecas magis et excellentes. Sic ergo videtur in proposito et sequitur quod non oportet dicere quod illa pectora alijtaque est in oculo et videtur in eo quod sit in organo visus proprie dicto. I. pupilla et quod sit in visio: sed in organo large sumpto ut sumitur etiam quod non constitutum naturaliter. I. in alij habitus vel in alij tunica oculi. Sed his obibus omnia videtur quod non sit in oculo talis verus color visibilibus speciebus obiecti alteri: tamen quod cum videtur sit tale ipsum esse in medio non est necessarium tale esse in organo cum ipsi non minus sit ipsi susceptivum et medium. ¶ Tertia de speciebus sensus exterioris. ¶ Sed visio de speciebus sensus exterioris sensum exterioris: videtur esse quantum ad

teriore et quod in sensu interiori sunt tales species alij ponitur propter hoc mortalia sunt quia in absentia sensibilibus fantasma potest habere actum suum. Sed quia post actum derelinquitur aliquid quod cognoscit se habuisse tale actum. Tertium quia aliquis recordatur se somniasse: et potest hoc scire per intellectum. Sed alij dicit sine speciebus hoc oculo posse saluari. Unde cum certum sit in sensu exteriori aliquid remanere post actum sentiendum. Dicitur istud quod in copia fantasmatum remanet duplex qualitas una ab obiecto impressa in organo et est ipsa confortativa vel occulativa: et quibus corruptiva sicut patet in amebibus furiosis: sed alia est qualitas que est esse causa in aliquo genere cause respectu alicuius. Unde sequitur quod prius actus fantasmandi tunc solum est quantum ad sensum exterioris est in actu suo quia est eius causa partialiter et causatur a noticia abstractiva quod in una forma respectu unius obiecti sufficit una noticia intuitiva: ideo et e contrario potest exterioris animi sensus tunc abstractivus.

¶ Quarta pars. ¶ Opinio communior est predictis. ¶ Licet autem hec postio sit subtilis nec sit efficaciter improbabilis: tamen in opinio magis communis quod in interiori sine capitur pro organo: sive pro potentia vel anima rerum sensibilibus species sunt ponende quibus a detur ex aliquibus veritatibus propriis habitibus. ¶ Prima est quod quando alij alij cogitat de aliqua re sensibilibus non tunc presente qua alias videtur sensus: sicut de homine et alij quando de re quam nunquam sensit sicut de elephante quem non vidit. sed de ipso narrare audire hoc quilibet experitur. Secunda est quod tali cogitatione de re abscente: obijctur immediate aliquid obiectum cognitum quicquid sit illud tunc visum exterioris: obijctur color quem videmus: hoc experitur. ¶ Tertia est quod illud obiectum quod

Capitulum ix.

cognoscit eas eternaliter a vero sunt cognitam: sic hoc nomen fantasma significat principaliter res fantasmatam cognoscendo actum fantasmatam. Tertius dicitur quod prius actus fantasmandi quo causatur habitus predictus causatur a sensatione exteriori et posteriori fantasmatam: nec obijctur ad extra causa est illius actus proprie: sed solum est causa cause: quod si deus destrueret re extrinsecam et cetera et in oculo esse visionem intuitivam adhuc posset virtus fantasmatam habere actum fantasmandi respectu illi. Sed si visio intuitiva destrueretur. sive obiectum extrinsecum maneat sive non naturaliter non potest haberi talis actus. modo hoc est esse causa in aliquo genere cause respectu alicuius. Unde sequitur quod prius actus fantasmandi tunc solum est quantum ad sensum exterioris est in actu suo quia est eius causa partialiter et causatur a noticia abstractiva quod in una forma respectu unius obiecti sufficit una noticia intuitiva: ideo et e contrario potest exterioris animi sensus tunc abstractivus.

¶ Quarta pars. ¶ Opinio communior est predictis. ¶ Licet autem hec postio sit subtilis nec sit efficaciter improbabilis: tamen in opinio magis communis quod in interiori sine capitur pro organo: sive pro potentia vel anima rerum sensibilibus species sunt ponende quibus a detur ex aliquibus veritatibus propriis habitibus. ¶ Prima est quod quando alij alij cogitat de aliqua re sensibilibus non tunc presente qua alias videtur sensus: sicut de homine et alij quando de re quam nunquam sensit sicut de elephante quem non vidit. sed de ipso narrare audire hoc quilibet experitur. Secunda est quod tali cogitatione de re abscente: obijctur immediate aliquid obiectum cognitum quicquid sit illud tunc visum exterioris: obijctur color quem videmus: hoc experitur. ¶ Tertia est quod illud obiectum quod

sic obijctur cogitatio non est pura sensibilibus: sed est aliqua entitas vel aliquid entitates: quod experitur nos aliquando cogitare unum aliquando plura.

¶ Quarta est quod tale obiectum sit immediate cognitum: vel est vera res extrinsecam: sed homo vel elephas vel est vera res in anima que est similis hominis vel elephantis non ei apparet quod aliud esset.

¶ Quinta est quod illud quod est immediate obiectum cogitationis illius nunquam aliquid tale sentit exteriori. ¶ Sed est vera res extrinsecam: quia videtur in hoc casu esse elephas: et non alij elephas unius salis. quia non est possibile: nec est caligine singularis quia nec iste nec ille quocumque demonstrato: cum non sit maior ratio de uno quo de alio. Nec potest dici quod quilibet cui illius visus cogitationis oportet esse unum immediate obiectum. ¶ Sexta est quod illud quod est immediate obiectum cogitationis illius quod alias aliquid tale sentit exterioris non est vera res extrinsecam. Et hoc sequitur ex predicta quia idem rationaliter iudicandum est de isto et de alio predicto cum alij quando contingat illud quod immediate obijctur unum obijctur esse totaliter simile quantum ad apparentiam et quod obijctur alteri et qualescunque experientiam visum potest habere de existentia unius obiecti tunc potest alij habere de existentiis obiecti. Quare sequitur quod nullus visus qui est res ad extra. Sed elephas vel homo est visus cogitationis immediate obiectum: alioquin sic cogitationis possit eundem cogitare res illam existere et vbi esset et simile veritates contingentes de ipsa quod experitur talis. Et nota in p3 quod non apparet res propter quod videtur res in se in exterioris nomine videtur tale natura nisi quod illa in se pro immediate cognitum. mo sic est in proposito sit cogitatio exterioris immediate ad illa res extrinsecam quod obijctur p3 quod cum res extrinsecam non obijctur immediati illi cogitatio ite

De his que anime in sunt.

rioris eius obiectū est res in aīa q̄ est in mundo rei ad extra scz hōis v̄ telephatis. Et a philosophis & factis vocat ur species/imago & fantasia.

¶ Capitulum decimum.

¶ Prima pars de speciebus rerum intelligibilium.

Facto de speciebus sensus dicitur est de speciebus intellectus. Unde primo q̄ in aīa sint species aliquarū rerū intelligibiliū & mere intelligibiliū quidā pbāt ex hoc quia cogitationū & affectionū nostrarū recordamur q̄ sunt res insensibiles. Igit̄ in nobis talium rerū habem⁹ species. q̄ recordatio nō fit nobis sine specie in memoria referuata. Aliter enim nō potest saluari qualiter talium memorari aut obliuisci possit anima nisi a talibus actibus aliquid dereliquat in ea: Nullo tamē actu seu alia renaturaliter causatur sua species in aīa nisi dum intuitur apprehendit. Ideo nō a quolibet actu sic sua species causatur: sed quorū sunt de quibus postea possumus recordari distincte ab illis tot species sunt causate. Tales autē res inuisibiles p̄ predictas suas species nō agnoscim⁹: nam illis rē sibi dicitur cognosci p̄ specie: cuius cognitio immediate terminat ad eius speciem & mediate ad ipsam rē. Sic autē cū sensibilia exteriora sēu extēriora p̄t p̄m⁹ hōmōi sensationes extēriores immediate terminantur ad ipsa & non ad suas species. q̄ nulla apparet hic necessitas ponendi obiectū mediū inter illa sensata & suas noticiā. Sic est ī p̄posito de illis rebus sensibilibus q̄ mediate in seipsis et intuitu cognoscuntur nobis & nō p̄ species obiectiue.

¶ Secunda pars de rebus cognitis per species earum

¶ Sed q̄ illo modo aliquas res q̄sq̄ per suas species cognoscim⁹ quidam ex eo ponit: quia cū cogitam⁹ res absentes quas alias p̄ sensū corpis percipim⁹ talis cogitatio sicut patet videtur in alio capitulo immediate termina-

tur ad species illarū rerū in quantum sunt species vel imagines earum: hoc autē vocam⁹ cognosci p̄ speciem. In memorias de re ad extra alias visa fit immediate recordat. tamē mediate alio quo quod ipse cognoscit: scz mediate specie que sibi immediate obiectur: et sic recordatio est noticia rei absētis et illius ē noticia abstractua & recordatio est noticia rei presentis: & huiusmodi est noticia intuitiua & clara visio. Licet autē species cognoscatur intuitiue p̄ cogitationem illā: per ipsā tamē non experimur nec euidem⁹ cognoscimus virtute illius cognitionis q̄ illa sit species rei talis v̄ talis. Tale em̄ rē de que ē spēs bene experimur nō experimur in q̄ illa sit species cū hoc discursiue & solum pbabiliter concludatur. Verbi gr̄a. Imaginē in speculo intuitiue videm⁹. & tamē virtute huius visionis nō experimur: nec euidem⁹ cognoscimus que res sit aut vbi sit: Colorem etiā parietis intuitiue videmus nec tamē euidem⁹ certi sumus quod sit & vtrū sit accidens ab eo distinctū sic ergo speciem intuitiue videmus: r̄ virtute talis visionis speciem esse euidem⁹ scimus: lz non sic sciam⁹ cū sit aut in quo sit: sicut etiam vidēdo cogitationē & delectationē nram scire talis intuitiue visionis: tales eē euidem⁹ cognoscimus: lz non sic euidem⁹ denter cognoscimus: vtrū accidētia sint vel in quo sint. Et p̄didit p̄t q̄ cum illa species sit alterius ratiois abiecto ad extra nihil prohibet eandem noticiam esse duorum obiectōis diuersarum ratiois: quorum vni mediantē alio cognoscatur. Ideo illud commune dicitur: actus distinctur p̄ obiecta: debet intelligi de obiectis indiatris: quorum scilz nullum mediate alio cognoscitur: Alterus patet q̄ licet volitio vel dilectio rei absētis nō immediate terminet ad aliquod obiectum quod sit in ipso amante: tamen aliter ē de noticia vel cogitione: videlicet tamen videt̄ bare causā certā

Capitulum decimum

varie. Iterum p̄t q̄ si illa species ponatur esse in aīa intellectus indiuisibilis ipsa etiā erit indiuisibilis. et sic aliq̄d generis indiuisibile erit imago vel habitus & extēsis. & illi fecitū apparitū simile: nec hoc est inconueniens.

¶ Tertia pars de distinctōe specierum et noticiarum.

¶ Sed autem cū res aliqua p̄ speciem cognoscitur ipse hōmō et actualis actus etiam habitualis noticiā euidem⁹ rei reali v̄ si qualis noticiā suadet: p̄m⁹ de actuali noticiā siue sit abstractua sine intuitiua q̄ experimur q̄ nō ipse dū habem⁹ hōmōi specie ipse res cuius ē actualiter cognoscitur vel considerat. Et sic actualis noticiā q̄sq̄ incipit et et q̄sq̄ desinit ipsa specie nō incipit et vel desinit: q̄ nō est si nō est res distincte. Hec valet dicere q̄ licet illa species non incipit esse: tamen incipit esse noticiā: quia cui illa species eodem modo se habet penitus nunc et dem: et in se et in operatione ad intellectum et eius obiectum nō potest dari ratio: quare illa species nunc est actualis noticiā et non patet q̄ etiam huiusmodi species distinctur ab habituali noticiā: nec sit euidem⁹ species ear: videt̄ ex hoc. quia illa species est ipsi actuali intellectui p̄sentia et non ipse habitus cum dereliquat ex actuali noticiā. Et r̄ quibus patet q̄ si species huiusmodi ponatur in intellectu erunt in eadem potentia que similitudines euidem⁹ rei realiter differētes. sed nō euidem⁹ ratiois: nec vna scilicet species erit perfectior q̄ noticiā vel cognitio actualis: licet eam cōtineat virtualiter tanq̄ cū causa partialis. Unde, vterum sequitur q̄ ad hoc q̄ aliquid existēs in intellectu sit aliquid rei cognitio v̄ proprie dicta representatio non sufficit q̄ sit illius similitudo vel imago siue q̄ exhibeat illā tanq̄ p̄sentem in esse obiecti.

¶ Quarta pars de subiecto specierum intelligibilium.

¶ Sed autē nō modica difficultas de

hōmōi speciebus intelligibilibus in quo subiecto sint: de cuius potentia edicatur et vtrum in ipso intellectu subiecto referentur. Si em̄ sint in aīa intellectus sicut quā creditur v̄ prout ē non apparet quo possit in ea remanere species intelligibilis q̄ non ē intellectus actualis: q̄ q̄ ponitur cau-

se sufficientes aliquid effectus: eo mō quo sunt sufficientes ponitur effectus sed species intelligibilis cū intellectus sufficit. v̄ sit v̄ fiat: vel cause intellectus actualis. ¶ Sed q̄ntum erit illa species et intellectus ipse erit cōtinuo intelligibilis actus. Et p̄pter cōsimilitudinem superius posuimus est q̄ in sensu nō est eadem potentia specierum referuata & sēu ita cognoscitur scz memoria & fantasia: q̄ videt̄ esse intellectus q̄ cum sit potentia cognoscitur non est potentia specierum referuata. Ideo dicitur quidā q̄ species intelligibilis cū non sit habitus intellectus nec intellectus actualis v̄ dicitur est nihil aliud est q̄ quedam dispositio p̄ueniens a sensibilibus mediante sēu requisita immediate ad formationē primæ intellectōis quas quis potest formare non p̄ueniente alia intellectu. Et hoc dispositio scdm istos est actus cognoscendi p̄ fantasia siue cogitatio siue q̄ sit cūq̄ vocat̄ huiusmodi actus. Et r̄ hoc vocat̄ fantasia. Et est intentio tali actu causata in intellectu & de eius potentia edicatur. Hoc dispositio videtur concedēda. Nam necesse sit quōd liber intelligentem fantasia speculari. ¶ Videt̄ autē istis q̄ ad eundem pluralem siue necessitate sufficit illam fantasia siue est actum fantasia siue. Et r̄ q̄ si licet & omnis actualis sententia est in subiecto extēsis. scz in cōposito ex aīa siue virtute cogitativa & corpe siue corporalē organo q̄ cū q̄ sit illud p̄der illam em̄ actuale apprehensio nem intellectus videtur sufficienter actualis ad formationem siue actus illiusuā intellectōnem que nō erit eodē

De distinctionibus actuum anime.

subiecto cũ actu illo: sed intellectus solo. Unde tale fantasma siue fantastica representatio videtur proportionaliter se habere ad intellectum sicut species causata ab obiecto in organo habet ad sensationem. Ideo illo cessante cessat omnis actualis intellectus. Si tamen tali specie intelligibili id est fantastica apprehensione manente non videtur istis possibile omnem actuales intellectum cessare: quia vi remanet arguitur illa manente omnia remanent requisita ad formationem primarum intellectuum bene tamen cessat intellectio manet in memoria species sensorum et sensationum.

¶ Licet autem predicta opinio sit facile sustentabilis quatenus ad species intelligibiles rerum sensibilibus videtur tamen specialiter difficultis quantus ad species rerum mere intelligibilibus de quibus supra actus est: videtur et aliquid esse intelligibilia: et per intellectum memorabilia que non cadunt sub sensu vel fantasia. Forte tamen non improbabiler possit dici: quod intellectus nisi virtus immaterialis, nihil tamen potest naturaliter intelligere sine virtute facta et alicui materiali: sic sensus materialis interior: sed fantasia materialis potest in nostras intellectiones: et ita memoria materialis potest referre omnino nostram intellectum ad species. Non enim huiusmodi quomodo post mortem aut sine corpore sentiamus intelligimus aut memoriamur.

¶ Capitulum. xi.
¶ Prima pars de distinctionibus actuum anime.

¶ Dicitur actus esse de speciebus actus precius: consequenter dicendum est de actibus sequentibus ex eis de quibus aliquæ distinctiones premitur que ex dicendis magis declarabitur. ¶ Prima distinctio est quod actus autem quidam sunt cognoscitivi: quod utriusque sunt affectiones seu volitiones.

¶ Secunda est quod predictorum actuum cognoscitivorum quidam sunt senti-

tivi quos vocamus sensationes et quodam intellectum quos vocamus intellectus. Et proportionaliter potest distinguere actus appetitus scilicet et volitiones. Si autem tenentur ponatur quod in homine sit eadem anima sensitiva et intellectiva: cum etiam concedatur quod eadem est penitus potentia cognoscitiva et appetitiva vel intellectus et voluntas valde difficile est in homine dictorum actuum formaliter differentiam assignare. ¶ Tertia distinctio est quod predictorum actuum quidam sunt incompleti: et quidam completi: per se affirmaciones vel negaciones: quod dicitur aliqui quod nulla noticia est complexa: sic quod sit et pluribus noticiis conceptibus composita quarum una sit subiecti alia predicatarum alia copulativa: quod talis ordo non videtur posse variari in indivisibili anima sed de complexa per equalitatem vel subordinacionem in significando alicui signo vocali vel sensato illo modo complexo. Sed de his non ferendum est ad ea que iam dixi de insolubilibus remitto. ¶ Quarta est quod predictorum actuum cognoscitivorum quidam sunt quod cognoscunt res simpliciter quod quibus cognoscunt res et species: sicut in precedenti capitulo actus fuit: et sic plures patebit dicendum est ratio ordinis de actibus predictis: et primo de actibus cognoscitivis sensibilibus et secundo de intellectibus. tertio de volitionibus. Sed prius aliquas conditiones predictarum actuum generales simulas: quod non possent eundem probare: quod tamen solet comiter concedi eas supponamus. ¶ Prima est quod omnis cognitio et affectio aut volitio nostra siue eius obiectus sit ipsum cognoscens siue aliquid ab eo diffinitum vel se existens. vel extra ipsum esse in se vel absens. est ab ipso cognoscens: et ab ipso obiecto realiter distincta. ¶ Secunda sequitur secunda quod nulla cognitio aut volitio nostra est simpliciter cognitio aut volitio distincta: nisi forte possit esse passiva et nulla autem potest esse distincta actus? rectus et actus reflexus. Si enim alius actus intellige-

Capitulum undecimum.

retur seipso distincte semper intelligeret quia non est ratio quare effectus actualis intellectus simpliciter magis uno tempore quam in alio. ¶ Tercia est quod omnis cognitio aut volitio nostra siue omnis actus anime vel simpliciter vel secundus quod est in anima subiectiva: et est effectiva: et dico vel simpliciter vel secundus quod dicitur si ponatur quod in homine anima non sit extensa: sed sit eadem cum intellectiva cum actus sensitivus videtur esse extensus non erit indivisibilis subiecto sed in toto composito existens et corporali organo. ¶ Quarta est quod nulla cognitio aut volitio seu alius actus anime est cognitio aut volitio essentialiter et intrinsece: quod aliquid dicitur essentialiter et intrinsece tale quod non fiat ipsum esse et non esse tale sed sit illa res quod nunc est cognitio vel volitio per divinam potentiam esse in lapide vel sine subiecto ipsa non est cognitio vel volitio ¶ Quinta est quod omnis cognitio aut volitio seu alius actus anime est cognitio vel volitio sui vel talis motio vel operatio per habitum dicitur proprie causalem et effectivalem ad potentiam vitales: quam cum hoc non conveniat tali rei per denominationem intrinsecam. vel dicitur esse operatio per habitum dicitur extrinsecam ad potentiam vitaliter percipientem: non potest explicari que sit illa habitudo siue quod est dicitur vitaliter inmutatalem potentiam nisi per habitum dicitur proprie causalem vel effectivalem: sed per hoc quod talis res est in ipsa potentia vitaliter percipientem: vel est causa formalis vel est in ipsa vel eius effectus in genere cause efficientis. Non enim videtur huiusmodi habitudo explicabilis nisi altero istorum modorum vel utroque simul. ¶ Sexta est quod nulla anime operatio siue actus est sita cognitio vel notitia formaliter et precise et habitudo predicta: sed in forma sua et effectus quod secundum alios multos sunt qualitates que sunt in anima subiecti vel ab ea effectivae sicut species intel-

ligibiles et habitus intellectuales que tamen non sunt noticie seu cogniciones nec sunt proprie et immediate vitales immutaciones sed mediate per actus ab eis procedentes: et ideo predicta causalitas habitudo non est formaliter propria nec solus convenit noticie seu cognicioni sed generaliter sensationi intellectum volitioni speciei et habitui et omni vitali motui: quare per ea non potest formaliter differre assignari inter sensationem et intellectum siue inter cognitionem et volitionem siue inter actum anime cognoscitivum et non cognoscitivum. Nec potest assignari quod cum illa sit potentia vitaliter percipientem: quod cum illa sit potentia indistincta illa de denominationem differre non solumur ab ea: sed potius contra eadem potentiam denominationem sensus per sensationem intellectum per intellectum: voluntas per volitionem. Unde videtur concludendum quod sicut albedo est sui naturae aliquid subiectum potest de nominari esse album et non quod dicitur quia non sic potest denominari animam vel aliquid spirituale subiectum: Sic etiam naturalis que esse sensatio habet de sui natura quod potest aliquid subiectum de denominationem esse sentiens: non quod habet de sui subiectum vitaliter percipientem in quo est subiectiva et potentia in quo est effectiva: sicut albedo non potest aliquid subiectum denominationem esse nigrum: sic sensatio non potest aliquid subiectum denominationem esse intelligens. Et ita proportionaliter de intellectu et anime vitaliter immutabilibus potentia percipientem mediate vel immediate.

¶ Tercia pars de sensatione simpliciter et complexa

¶ His itaque premissis videndum est specialiter de actibus cognoscitivis sensibilibus. Et qualis cognitio sensibilibus de rebus sensibilibus sit nobis naturaliter possibilis. ¶ Et primo dicamus quod de huiusmodi rebus

De potentis anime

habere possumus sensibilem noticiam tam simplicem q̄ complexam & hoc i nobis cognoscimus per experientiam Sed de brutis non est nobis experientialiter notum vtrum habeat noticiam complexam ideo hoc est dubium q̄ vtrū viderit probabiliter concedendum q̄ brutum aliquando mouetur ad aliquid obiectum apprehensum: & aliqui non & hoc fit per animalē appetitū q̄ presupponit preter simplicem apprehensionē complexam iudicium: q̄ hoc ē bonum &c. Ideo dicit Auzencia in sexto naturalium q̄ quis per virtutes estimatiua iudicat q̄ ab hoc lupō fugiendum. Docet etiam experientia quedam bruta esse disciplinabilia q̄ nō potest esse sine noticia complexa. ¶ Nec valet quod quidam obijciunt: sc̄ q̄ si sic esset talia animalia deberent vocari rationalia: loquēdo ad sensum in quo dicimus hominem ēē rationalem: quia homo non solum circumsingularia: sed circa vniuersalia nec solum circa sensibilia: sed circa insensibilia rōnatur: ideo rōnalē dicitur. Et ad hoc etiam multiplex alia differētia potest assignari: sed iterē hec videtur melior: vt homo dicitur rōnalis & quantum est ex parte obiecti ex hoc principaliter concedatur differre ab irrationalibus: brutis: quia ipse cognoscitur vltimū finis. ¶ Unde r̄ sc̄dm partem intellectuum nō sensitius dicitur imago dei: quia capax est. Licet autē bruta possint habere iudicium complexum: vt dicitur solum nullum tamen iudicium sensitiuum est vniuersale: sed singularē et tantum fuit in brutis sive in nobis: q̄ virt̄ cognitiua hominis que inter omnes sensitias est perfectior: secundum cōmētatorem tertio de anima est virtus diuina: sicut in individualis. i. in diuidualiter cognoscēs & nō vniuersaliter. Et in secundo dicit q̄ comprehendit intentionis vniuersalis est intellectus. ¶ Quarta pars de sensatiōe rei sic patet. ¶ Sed dicitur vltimū q̄ de ipsius

bus sensibilibus habere possumus sensibilem noticiam simplicem qua res ipsa immediate in se cognoscitur q̄ dicitur in sensibus exterioribus & suis sensibilibus eis presentibus: sicut q̄ visus exteriorē immediate videm: colorem presentem nec videmus aliquid aliud quo tanq̄ medio videamus colorem. Sed dubium est vtrum talis noticia sensibilibus possit haberi sine presentia ipsius sensibilibus: et cuius aliquid q̄ sic: quia visio solis & aliorum luminarium magnorum remanet in oculo etiam abstracto obiecto immo oculo clauso quam experientia & aliquas alias inducunt isti in proposito. Quibus non obstantibus videtur probabilis: q̄ taliter exteriorē sensatiōem non potest naturaliter fieri nō existētē sensibili obiecto: nec ipso destructo naturaliter conservari. Quicquid fit de supernaturali & absoluta potentia dei. Nam si posset naturaliter causari visio aliquid non existentis vel ipso destructo conservari: ita q̄ possibile esset aliquid non existens videri eadem ratione vel maiori posset causari & conservari: sed iterē existētis quantumcumq̄ remoti vel occulti quod est contra experientiam. Non potest etiam nobis virtute talia sensatiōem fieri naturalis euidētia de existentia rei sensibilibus cum illa posset equaliter esse non existentis. Unde dicitur q̄ visio plus dependet a visibili q̄ lumen in oculo dependet a corpore luminoso: quia tale organum nō solum est receptiuum sed aliquo modo retentiuum luminis in absentia luminis: licet tamen paruo tempore q̄ non sic est de aere: sicut aqua est receptiuū figure sigilli & nō retentiuū absente sigillo: quod non sic est de cera. Oculis autem nullo tempore retentiū est visio in absentia visibilibus. Ideo ad illud quod alii obijciunt negant: q̄ abstracto sole remaneat visio solis. Sed bene remanet visio aliquid lucidi vel aliquid luminis: oculo

Capitulum nonum.

lo impressi & verelicti virtute oculis illud est & videtur in partibus exterioribus oculi vbi non fit sentiatio: ideo non est sensibile positū supra se sicut supra fuit tactum.

¶ Quinta pars.

¶ De sentatione rei i specie sua.

¶ Sed vltimus declaremus qualiter de ipsa rebus sensibilibus habere possumus sensibilem noticiam simplicem qua res ipsa non immediate in se sed mediante alio cognoscitur: scilicet per suam speciem. hoc enim patet de rebus sensibilibus absente: bus de quibus cogitationem aut recordatiōem habemus vt superius fuit dictum. ¶ Ad cuius ampliozem deliberationem sciendum est: q̄ secundum philosophum in de memoria & reminiscētia species in memoria existens esse simul res secundum se: & est imago vltimitudo alterius rei sicut etiam picture leonis.

¶ Item igitur talis species apprehēditur secundum se tantum: ipsa tunc cognoscitur & non per illam res cuius est imago: talis cognitio ē noticia presentis: & nō memoria siue noticia rei preterite vel absentis: sed eius apprehenditur vt est imago alteri: tunc per illam noticiam & ipsa apprehenditur: res cuius est imago cognitio est sensatio imaginis presentis & memoria rei absentis: sc̄ cuius est imago. Unde patet q̄ de tali specie possumus habere duplicem noticiam. ¶ Nam q̄ ipsa cognoscitur secundum se: vt est quedā res aliam qua cognoscitur: vt imago alterius: quem multum scilicet modum noticie etiam inuenimus respectu signorum ad placitum sicut vocum & scripturarum. Cognoscere autē speciem vt imago ē: est cognoscere ipsam esse imaginem. ¶ Sed duplex est noticia qua imago cognoscitur. Una qua formaliter iudicatur esse imago & illa est complexa. Aliqua vltimū cognoscitur ēē imago & hec

est in complexa sed virtute ipsius potest haberi predicta noticia complexa. hoc autem videtur esse alterius rationis ab illa noticia incomplexa imago qua imago non cognoscitur vt imago qua licet immediate intuetum virtus sit idem: tamen ad illam noticiam qua cognoscitur: vt imago vt partialis causa occurrit habitus: ista quedam noticia occurrit habitus: hoc dicitur noticia rei cuius est imago dicitur ex intuitu noticia ipsius presentia sine qua habituali noticia: imago nō posset talem noticiam de se causare: nec illa habitualis noticia posset illas causare sine imagine. Et quibus patet intentum scilicet q̄ per illam noticiam non tantum imago vel species ipsa cognoscitur: sed etiam res cuius est imago: quia nō sic est immediate sed mediante & in sua specie: tanq̄ in medio cognito.

¶ Sexta pars.

¶ De sentatione intuitiua

et abstracta.

¶ Secundum predicta vltimus concludamus q̄ de rebus sensibilibus habere possumus noticiam sensibilem simplicem tam intuitiuam q̄ abstractiuam. Nam licet de differētia partū noticiarum tunc dicitur modi: vt alibi reperi tamē probabiliter potest dici q̄ noticia intuitiua est noticia simplex qua formaliter aliquid immediate in se ipso cognoscitur. Abstractiua vero est noticia simplex: qua formaliter aliquid in alio quo medio representatiuo cognoscitur. Dico autem noticiam simplicem quoniam affirmatiua & negatiua non dicitur noticie intuitiue vlt abstractiue nisi aliquis velit eas ad placitum nominare. Sed dico formalit̄ quia aliquando & proprie aliquid dicitur cognosci per aliquam noticiam virtualiter eo q̄ illa noticia continet causaliter noticiam illius sicut conditio dicitur cognosci per noticiam conceptio: & causa per effectum licet noticia predicta nō sit noticia abstracta

De his que anime in sunt.

confusione: sed bene intellectus quare intellectus potest vniuersaliter cognoscere et non sensus. Unde pars q secundū hanc viam nō potest haberi conceptus singularis de re que nō est vel fuit in prospectu cognoscētis. De tertia difficultate dicendum est q sic nam cū nihil sit vniuersale in essendo sed in representando ille conceptus dicitur vniuersalis pprie qui p animā factus seu formatus cōmunit est pluribus rebus et cōiter representatū vōr talem conceptū formare est vniuersaliter intelligere: oportet autē talē conceptū a conceptu singulari abstrahere inō supradicto: quare oportet anteq̄ intellectus vniuersaliter intelligat conceptum singulare periret. i. ipso. Circa quod tamē est aduertendum q duplex est conceptus singularis. nā quā dā est qui vocatur singulare vagū vt hic homo hoc animal. et tale est p pue figurale: licet ad plurimū vocet vagum. quia vōr ei respondens cōue nit pluribus secundū diuersas demōstrationes. Alius est conceptus singularis qui vocat singulare determinatum: vt fortes plato et hmoi: et quantum ad tale singulare videtur q non oportet prius intelligere singulare q̄ vniuersaliter: sed bene quantum ad singulare vagum. Nam si fortes a lōge veniat prius cognosco eū eē animal q̄ hominem. et vltimo cognosco ipsum esse fortem. sed prius cognosco ipsum esse hoc animal singulare quā animal vniuersaliter. Vltimus est aduertendum q prius intelligimus singulare sensibile q̄ singulare insensibile fere mere intelligibile. siue talis sit ipsa anima siue aliquid existens in ea siue aliquid extra animam: hoc pot sumus ex periri. ¶ Iterum sciendū est q̄ notitia intuitiua rei singularis siue sensibilis siue insensibilis est prior q̄ notitia abstractiua per quā ipsa singulari et propria notitia cognoscitur quia omnis notitia quā aliqd cognoscitur in specie sibi propria presuppo-

nit noticiam illius rei in seipsa vt patet per poica: et ideo prima noticia patet rei singularis alicuius ē noticia intuitiua ipsius. Unde vltimus cōcludendum est q prima noticia intellectus p̄mentate generationis est noticia intuitiua alicuius singularis sensibilis. s. illius sensibilis quod p̄mo mouet sensum mortione sufficiente potē q̄s potest intelligere. De quarta difficultate dicendum q sic. Nam sicut dicitur est forsorem de longe venientem prius cognosco esse animal q̄ eē hominem. et hoc puenit ex parte sēnsus: vnde q̄s li bet vniuersale habet suum singulare vagum. vt corpus hoc corpus animal hoc animal homo hic homo / modo sēsus cognoscoens singularem singulari vago: et nō singulari determinatum prius habet singulare vagum magis vniuersalis q̄ minus vniuersalis: scz huius corporis q̄ huius animalis: et huius animalis q̄ huius hominis: nō intellectus abstracto dē correspondē prius cognoscit magis vniuersaliter.

Tertia pars de intellectu.

sensibilem non sensorium.

¶ Sed cum generaliter dictum sit de intellectu rerum sensibilium ad hoc restat specialiter difficultas de intellectu rerum sensibilium nō sensoriarum scilicet qualiter sensibilia intelligimur quomodo sensationem numq̄ habuimur. ¶ Circa quam sciendum est q̄ multipliciter contingit nos aliquam rem intelligere. Vno modo immediate in se ipsa: alio modo i medio cognito. Et hoc dupliciter: quia vel illud medium est species illius rei recepta ab illare vel est aliquis cōceptus factus seu foratus ab ipso intellectu. Et hoc iterum dupliciter: quia vel ille conceptus est simplex vel complexus ex pluribus conceptibus. Iterum aliquid possumus intelligere dupliciter vt in intellectu propria et distincta: vel in intellectu cōmuni sibi et alijs vniuersali fere cōfusa. ¶ Juxta quā distinctionem priam dicendum est q̄ naturaliter nō pos-

Capitulum xiiii.

sumus intelligere immediate in seipso aliquid abiens sensibile alias nō sensatum: quod aliter sequitur q̄ cecus a natuitate ita immediate potest intelligere colores et surdus sonos sicut videns vel audiens q̄s ad experientia patet falsum: sic em ad cognitionem intellectus nullatenus deseruit et sēsum. ¶ Secundo dicendum est q̄ naturaliter nō possumus sensibilia nō sensata intelligere in speciebus receptis a sensibilibus: q̄ neci speciesbus causatis ab eis: cū naturaliter a nulla re formationes species cauent nisi vniuersaliter sentitur. Nec speciesbus causatis ab his sensibilibus sensatis a nobis. cum naturaliter vniuersale nō possit causare speciem alterius sensibilis. vt sonus speciei coloris: nec species vnus sensibilis potest esse medium cognoscendi aliud sensibile: vt species soni respectu coloris. ¶ Tertio dicendum est q̄ naturaliter nō possumus huiusmodi sensibilia nō sensata intelligere i aliqua specificata seu conceptu simplici sibi pprio. sed bene in conceptu cōmuni eis et alijs: et ideo nō distincta et i specialis. sed quadam noticia generali seu cōceptu cōfuso. Vñ licet intellectus p̄ter species a sensibus receptas ex eis possit alias species formare. quas voco species fictas. sicut apprehensis pluribus ab albedinibus et receptis eorum speciebus pot ex eis et eaz similitudine formare conceptus cōmune cuiuslibet abedini simitem. nō tñ pot formare cōceptum pprium abedinis. nisi p sensum prius cognouerit aliquā abedinem. Vltiter cecus a natuitate potest habere conceptum proprium abedinis. sed qui vidit aliquas abedines potest formare conceptum cōmune cuiuslibet abedinis qui tamen nullū abedinem distincte representat. nec ad talem conceptum formandum requiritur q̄ omnes abedines viderit. Et ideo aliquam abedinem confuse representabit quā p visum ille non sensit.

¶ Quarto dicendum est q̄ naturaliter nō possumus hmoi sensibilia nō sensata intelligere in aliquo cōceptu cōposito sibi pprio: sed bene i cōceptu cōmuni seu cōfuso: p̄bi gratia. Si quis nūq̄ vidisset abedimē i3 possit formare hūc cōceptū cōpositū fere cōplezum: scz discregatū visus q̄ est prius ab albedinis: tñ nō cognosceret illū cōceptū esse vtrū signū alicuius rei sensibilis: nec ipm verificari de aliq̄ re: ideo illo cōceptu nō cognosceret abedinem cū nesciret ipm verificari de abedine. Sed tñ talis potest formare hūc cōceptū cōplexū scz qualitas sensibilis et p tractū cognoscere illū est cōceptus alicuius entis. et p cōsequēs in illo cognosceret oīa quoz est cōceptus: ideo i illo cognosceret colores cū sic cōmuni coloribz: sic patet propostum.

¶ Quarto ps quomodo res insensibiles intelliguntur.

¶ Cum igitur dictum sit de intellectu rer sensibilium dicendum est de intellectu rer insensibilium et mere intelligibilium: sicut sunt intellectus noster i illa que in ipso sunt: etia quodā qua extra ipm existit: vt de re substatē separe. Dicam igit q̄ quadam insensibilia a nobis natura intelliguntur in seipsis quodā modo i suis ip̄s. pprie ab ipis causatis: q̄ qdā in cōceptibus p aiām fictis seu formatis. Et pmo q̄ aliq̄ insensibilia in se ligamur immediate in seipsis p̄ ex supradictis et p̄ speciesbus seu imaginibus rerū absentium exp̄rimur etiā nos intelligere et velle. et tales actus cognoscimus et intellectu. et nō p aliqd obiectū mediū representatū: ip̄ etiā intellectus intelligēdo se intelligere seu habere actū videt immediate intelligere se ipsum: q̄ non app̄t necesse ponere obiectū mediū cognitū. Secūdo q̄ aliq̄ hmoi insensibilia intelliguntur i speciesbus ab eis causatis: p̄ q̄ experiri potest peritiorē p̄dictōm actū intelligēdi et volēdi nos de hmoi actū

De his que anime in sunt.

bus recordari. qđ nō pōt esse nisi me-
diantibus speciebus a talibus actib⁹
derelictis. Nam si tales actus im-
mediate cognoscitur in seipsis cū sint p-
teriti & de facto non futuri. ita pōstet
dici de actib⁹ qui sunt futuri. nec sunt
nec vniq̄ fuerunt. Tertio q̄ aliqua in
sensibilia intelligamus in conceptib⁹
per animā formatis. patz quā aliqđ
potest cognoscere animā alterius ho-
minis ex certis operationibus & mo-
dibus in seipso & prius. postquam etiā
cognoscere substantias separatas ar-
guendo & discurrendo ex operatio-
nib⁹ suis: et pstat q̄ talia non cogno-
scim⁹ in seipsis nec in specieb⁹ ab eis
causatis. sed in conceptib⁹ & a reb⁹
in eis formatis & abstractis vt patebit.
¶ Quinta pars de substantiarum in
rellectione.

¶ Unde est specialis difficultas quo-
modo substantia que non est ipsamet
animā sit ab ea intelligibilis cum ip-
sanō sit per se seu proprie sensibilis.
De qua omnino videtur esse dicendū
q̄ huiusmodi substantia nō intelligi-
tur immediate in seipso. nec in specie
ab ea causata loquendo de intellectu-
one ei⁹ propria & distincta. sed sic in-
telligitur in aliquo conceptu forma-
ta ab intellectu. Quis autem sit ille
conceptus proprius. & an sit simplex
vel complexus nō est facile visum
Quis quidam dicant illum conceptū
esse istam. scilicet ens naturaliter
existens: quem conceptum probam⁹
verificari de aliquo ex eo quia nō ē
processus in infinitum in entibus: quo-
rum vnum sit alteri inherēs seu alio
subiective aut aliquo alio mō: q̄ aut
per hoc tes naturaliter se existerē
distinguantur substantia & accidens
sive quod illud substantie conueniat
non video: nec de hoc nunc disputare
propono. Modum autem in religen-
di substantiam Aristoteles est ergo
dixit. Accidentia magnam partē cō-
ferre ad cognoscendum quod quid ē
esperitur enim noticiam accidentiū

multum facere ad noticiā substantia-
rum. Sed qualiter hoc fiat nō est om-
nino nobis clarum. Aliqui autem al-
signant hunc modum. Dicunt enim
q̄ intellectus ab ipso fantasmate in-
diget moueri sicut sensus ab obiecto
exteriori. Dicunt vterius q̄ sensus et
fantasia non sunt nisi accidentium et
Unde concludunt q̄ sicut fantasia sit
ue imaginaria aut estimatiua secundum
Aristotem autem elicit et speciebus
sensuatis intentiones non sensatas vt
supra dictum est. Sic intellectus cuius
sit virtus superior potest et illis intē-
tionibus imaginariis elicere intentio-
nem non imaginatam. Et sic ex intē-
tionibus accidentium sub imagine ca-
dentium potest intellectus elicere cō-
ceptum substantie. Hec autem opinio
nō videtur omnino dicere verum scī-
licet quantum ad hoc quod dicit sensus
& fantasmam nō apprehendere sub-
stantiā cū ipsemet Aristoteles dicat
substantiā esse sensibile per accidēs
nō videtur q̄ sensus percipit substan-
tiam cum accidēte confuse potius q̄
accidēs per se & distincte. vt supra di-
ctum est. Unde potest concludi q̄ eū
sensus apprehendat cōfusse simul sub-
stantiam & accidēs itellectus potest
abstrahere ex illa cōfusione conceptū
proprium substantie & alēū proprium &
distinctum accidentis: & per hūc mo-
dum noticiā accidentium facit ad no-
ticiam substantiarum.

¶ Sexta pars.

¶ De intellectione substantiarum se-
paratarum.

¶ Ad huc autem est specialis difficul-
tas quomodo substantia sit intelligi-
bilis que non est nec q̄ se nec q̄ acci-
dens sensibilis sicut substantia sepa-
rata: vt deus & intelligente. Cum enim
de his multas cognoscimus veritas
eā complexas oportet q̄ de his habea-
mus noticias incomplexas. Cum autē
notū sit q̄ naturaliter tales substan-
tias nō intelligimus in seipsis oportet

et q̄ cognoscimus eas in aliquibus
medijs representatiuis (sz per animā si-
ctis ideo videndum est de illis. ¶ Et
primo quidē dicendū est q̄ talis substā-
tia separata nō est naturaliter a no-
bis cognoscibilis in aliquo cōceptu
simplici sibi proprio simplr absolute
seu nō cognotatiuo: q̄ per nullū talē
cōceptus aliqđ cognoscitur qđ nō sit
p̄ cognitum immediate in se ipso. nec
talis cōceptus habet nāliter de aliq̄
re. nisi q̄ immediate cognoscit se ipsa
vel in spē ab ipsa causata vbi sit sic
cognita. sicut p̄ superadiacta. Se-
cūdo dicendū est q̄ talis substātia ē
nō bis cognoscibilis in aliquo cōceptu si-
bi p̄posito seu cōplexo ex cōcepti-
bus simplicib⁹ ex alijs reb⁹ abstra-
ctis. sibi grā. Deus cognoscim⁹ in his
cōceptib⁹ cōpositis. s. summū bonū
sapientia infinita: ens necessitati. Sub-
stantia p̄ma. & sic de p̄tib⁹ alijs. Sup-
etia substantias alias separatas cogno-
scim⁹ in cōceptu p̄posito eis p̄po: quē
ex p̄ceptib⁹ simplicibus abstractis a
reb⁹ formam⁹ & de aliquo vt fieri
p̄bam⁹. Verbi grā Et motu celi quē
vidim⁹ &cludimus celū in oueri ab ali-
quo alto: & p̄ alias rōnes: qđ illi mo-
ues est sustātia: & q̄ circulariter mo-
uet. concludim⁹ q̄ mouēs est intelli-
gens & ex duratione mot⁹: q̄ mouēs
est imateriale & in corpore: & sic col-
ligim⁹ q̄ aliqđ ens est substātia itel-
lectualis: imateriale. & in corpore:
q̄ est cōceptus p̄ substantias sepa-
tas: Is nō sit p̄puius alicuius ea. ¶ Et
hūc conceptū inuētes mediāte habi-
tuali noticiā q̄ cognoscimus ip̄s esse
cōceptū alicuius ensis seu supponere
p̄ aliquare: in ipso cognoscim⁹ h̄mōi-
substantias determinate. Is nō quāli-
ter ea; distit. te Tertio dicendū est
q̄ talia substantia est cognoscibilis in
aliquo cōceptu simplici sibi p̄posito
cognotatiuo seu negatiuo. Verbi gra-
tia. Deum cognoscimus in concepti-
bus quib⁹ correspondēt iste voces
creaturum infinitum: et substantias

Capitulum duodecimum.

alias separatas in his conceptibus
immaterialibus in corpore. Talis au-
tem conceptus videtur esse simplex
seu quis p̄ta significet sicut & illa vox
et respondet. Alter est inter ipsū &
suam diffinitionem quod nominatio
est in mente differentia videtur au-
tem aliquibus & talis conceptus. im-
mo generaliter omnis conceptus co-
gnotatiuus sive affirmatiuus sive ne-
gatiuus est ad placitū & ex institu-
tione & non naturaliter representa-
tiuus: quia conceptus naturaliter re-
presentatiuus precise illam rem re-
presentat pro qua supponit sive sup-
ponere potest. Nam huiusmodi conce-
ptus talis est in se ipso qualis re-
est cuius est in se ipso. sicut conce-
ptus albedinis talis est in se ipso
intentionali qualis albedo extra in
esse reali: ideo talis conceptus nihil
significat nisi rem cui est: si similis et
pro qua ē verificabilis.

¶ Quarto dicendū est q̄ talis substā-
tia est cognoscibilis in aliquo conce-
ptu simplici et absolute: non autem
proprio. sed communi confusio: quia
omnis conceptus cognotatiuus ali-
quem conceptum absolute presuppo-
nit cui arribuitur. sicut album ar-
tribuitur alicui absolute: sive sit con-
ceptus entis sive substantie sive ali-
cuius conceptus specialis vt patet ex
cōceptu quod nominis.

¶ Et ideo cum deus vel alia substantia
separata sit cognoscibilis in conce-
ptu cognotatiuo oportet q̄ sit cogno-
scibilis in conceptu absolute et sim-
plici sibi et alijs communi. Simmo ta-
lis res prius cognoscitur in tali con-
ceptu simplici q̄ cōplexo. Verbi gra-
tia in exemplo prius posito de intel-
lectione substantiarum. Nam conce-
ptum substantie formam⁹ ex noticiā
substantiarum sensibilium cōceptum
ait alietate hēm⁹ ex noticiā nr itel-
lect⁹ cōceptū aut corporeitas & mate-
rialitatis formam⁹ ex corpibus que
videmus ac p̄ p̄is conceptum nega-

De his que anime insunt.

Itum formare possumus siue ex rebus illis siue ex rebus immaterialibus et in corporeis existentibus in nobis. Quod stat autem quod quilibet predictorum conceptum simpliciter est communis etiam substantis separatis et nullus proprius eius et sic in qualibet talium partium cognoscitur substantiam huiusmodi in conceptu complexo absoluto proprio sine in complexo connotativo proprio illis. Unde patet quod oportet esse aliquod conceptum simplicem communem deo et creaturis absolute et essentialiter predicabile vel entis: siue sit conceptus substantie vel entis: vel alius specialis. Aliter enim non posset saluari quod sit naturaliter a nobis cognoscibilis. Et hec re actibus cognoscenda a sapientibus recollecta sufficiant.

Capitulum xij.

In prima pars de actibus volitivis. Actio de actibus cognoscitivis dicendum est de actibus appetitivis. Quia actus appetitivus constituitur appropriate vocantur passionibus de quibus postea specialiter est dicendum: ideo nunc solum de actibus volitivis est dicendum. Quod actus huiusmodi a quibus illuminatur appetitus rationalis seu voluntas sunt volitio et nolitio idcirco primo inquirendum est quid sit talis actus et an sit realiter cognitio. De hoc autem quid dicitur quod omnis volitio est quedam complexa cognitio licet non e converso quia ponitur quod omnis volitio vel nolitio est quedam oratio vel talis optatum modi vel equalitas talis orationi. Verbi gratia tali mentali. Unde non habere hoc: vel vnum fieri hoc: vel e converso. Aliis modo dicuntur quod licet omnis volitio vel nolitio sit quedam cognitio: tamen aliqua est complexa et nolitio alia est simpliciter bona: alia est complexa vel illa qua volo aliquid esse. Et tamen aliqua est assensus: vel volitio qua gaudeo quod inimicus est mortuus. Alia autem est complexa que nec est assensus nec volitio vel nolitio qua opto esse beatum. Notandum est optatum et deprecatum non

sunt vere vel false: solum autem ille sit assensus qui sit vere vel false. Hec autem optatum fundat in hoc quod omnis volitio vel nolitio et generaliter omnis actus appetitivus videtur esse quedam experientia sui obiecti. Aliter enim non apparet quod sit esset actus vitalis plures species premita omni actu vel obiecto in se respectu sui obiecti. sed omnis experientia alicuius obiecti sine apprehensione quedam ipsius cognitio: quare et c. Unde si non sic esset anima posset amare in cognitione: quod si eius modus esset realiter cognitio: vnum posset false et absolutam de potentia conservari sine relictio: sed his non obstantibus est eorum opinio contraria. Nam videtur quod supra posita ponat ipsa volitio vel nolitio esse notitia. Licet secundum sic ponatur et respectu eiusdem obiecti. et in eodem subiecto semper sit alia notitia oino idem significat ab illa distincta per quam id eque precise cognoscitur: sicut cum alta et sine qua naturaliter et alias non cognoscitur respectu. quare et c. Licet etiam aliquid de nouo volumus quod prius cognoscere habebat: non experimur alias notitiam habere vel aliter rem cognoscere quod prius est? oppositum contingit in aliis notitiis et actibus. Quare cum quod experientia non possit conuenire talis notitia notitiam nec per effectum ratione aut cogitatem autoritate: videtur quod habere sit omnino superfluum. Hec enim ad hoc conuenit mortuum oppositum quia non oportet quod omnis actus appetitivus sit quedam experientia sui obiecti: immo hoc assumere est petere in se ipsum: nec ideo dicitur actus vitalis que sit actus secundus et propria operatio vite seu vitalis potentia. Hec id quod inferitur per dei absolutam potentiam posse amare in cognitione. probatur esse impossibile. Id hoc non sit possibile de potentia naturali. et eo quod notitia obiecti est naturalis causa partialis effectiva actus volentis quare non potest naturaliter esse respectu in cognitione.

Capitulum xiii.

Secunda pars de actibus diligendis et odendis.

In his autem premissis dicendum est specialiter de actibus voluntatis. Dicendum ergo quod cum omnis actus voluntatis sit volitio vel nolitio secundum omnes suos speculatio vel fuga: ut innuit Aristoteles sexto ethicorum que nominat idem significant. Et re omnis volitio sit dilectio et e converso: et omnino sit odium et e converso sumendo generaliter in terminis odium et dilectio et loquendo de odio et dilectio non appetitus intellectus sine voluntatis. consequens est quod omnis actus voluntatis sit dilectio vel odium: non distinguendo tamen pro ut inter amorem et dilectionem. Non potest autem idem actus esse volitio et nolitio: siue odium et dilectio respectu eiusdem obiecti. Sed nihil prohibet respectu diversorum nam volitio alicuius est nolitio sui oppositi: similiter si odio forte volo sortem non esse: vel male esse. et sic eodens actu odio sortem et diligo siue desidero sortem non esse vel male esse: et per consequens idem actus est odium dilectio et desiderium. Unde patet quod amor et odium non sunt simpliciter contraria: sed solum respectu eiusdem obiecti: nam illi termini supponuntur per eodem respectu diversorum. Tertia pars de actibus delectandi et tristandi.

I Sed adhuc specialibus videtur esse de actibus voluntatis qui sunt delectatio et tristitia. Unde inquirendum est utrum delectatio sit alia res a dilectione et tristitia ab odio. Et licet circa hoc contraria sit doctorum sententia tamen probabilis videtur quod omnis dilectio sit dilectio: sed non contra quod enim omnis delectatio sit dilectio et licet de actibus apparet: quia cum omnis delectatio sit operatio siue actus voluntatis secundum philosophum septimo ethicorum et omnis actus voluntatis sit volitio vel nolitio et dilectio vel odium oportet quod delectatio sit volitio et dilectio et tristitia ei opposita sit nolitio et

odium. Omnis etiam complacencia et dilectio: et displicencia opposita est odium: omnis autem delectatio et complacencia et tristitia ei contraria est displicencia quare sequitur propositum. Unde sicut se habet desiderium ad dilectionem vel amorem non habiti sed omne desiderium: cuius sit quedam volitio est essentialiter quodam amor: siue dilectio habet: quare similis omnis delectatio erit essentialiter quodam amor: iam habiti: sic de eo quod oppositi respectu odium: autem non omnis dilectio fit delectatio: et per consequens nec omne odium sit tristitia quod hoc apparet etiam ut iam dictum est: omne desiderium est dilectio et tamen desiderium non est delectatio. Immo secundum commentatores philosophice desiderium precedens comprehensionem rei desiderate: est magis dolor quam voluptas. quare et c. Si vero vicatur sicut quidam dicitur quod licet non omnis dilectio sit delectatio: tamen omnis dilectio est delectatio vel desiderium. hoc adhuc non videtur esse verum: quod sic apparet: quia non omne odium est tristitia vel timor: ergo nec omnis delectatio est delectatio vel desiderium. Et sequentia patet: quia illa sunt distincta quous opposita sunt distincta. Propositum autem dilectionis est odium: delectationis tristitia: et desiderii timor: tristitia ei sicut et delectatio respectu obiecti actualiter prebens sed timor proprie sicut et desiderii respectu actualiter abiens. Sed assumptum probatur. Tunc primo quia in deo et in beatis est odium peccatorum: tamen non est in eis tristitia vel timor: tamen secundum quod secundu philosophum secundo rethorice. aliquid odium est de aliquo in immortalis tantum apprehensione. ut cum quis odit furem vel furum fecundum conceptum consilium: sed tale odium non est tristitia vel timor: quia tristitia causatur ex apprehensione actuali: et irregulari mali actu habiti timor etiam secundum philosophum tribuitur ex fantasia. i. apprehensione futurum in

De his que anime in sunt.

li aut corruptiui aut cōtristatui. pro
positum insuper hoc patet quia ali
quis dūgit aliquid obiectūz p̄fēcti
z nō sibi cōueniens: aliquid etiā dū
git aliquid bonū estimatum sibi im
possibile ad habendū. Talis autem di
lectio nō est delectatio vel desiderū
quia nō sunt nisi respectu apphēnsi
cōmētis z estimati possibilis. Sz
primus patet de illo qui ad vitandū
nausfragiū diuitias quas ml̄i amat
projicit in mare. nā secundū philoso
phum tertio ethico: tam vult z per
consequens diligit illam p̄fectiōez
z tamē illa nō est sibi cōueniens im
mo multum disconueniens secundū
suam inclinationem: nec in illa dele
ctatur immo n̄itum trīstatur. Quia de
lectatio secundum eīz descriptionē so
lum est respectu presentis cōueniētis
scōm habitum v̄ naturam id est secū
dum habitualem vel naturalem incli
nationem. Secūdu vero patet de illo
qui est virtuosus z nō est virgo: z tam
en virginitatez diligit in alio quā
sibi reputat impossibilē: ideo respectu
illius non habet desiderium vel dele
ctationem. quare zc. Et p̄ dicitur autē
sequitur. Et primo qui de z sequitur
z nō omnis complacentia vel dīplē
centia est delectatio v̄ tristitia: quia
omnis volitio v̄ nolitio est cōplacen
tia vel dīsplicētia: z nō omnis talis
est delectatio vel tristitia. Secūdo se
quit quā aliqua tristitia est dīsplicētia
est volūtaria z volūtaria placita: quā
aliqua talis est virtuosiva cum virtutis
delectari z tristitari i quibz et q̄ opo
tet. zc. secundo ethico: v̄ tristitia z
dīsplicētia de malo p̄ximī placet
v̄ virtuosī cui dīsplicet p̄ximī malū.
Tertio sequitur quā delectatio et trī
stitia possūt sim̄ esse in eadem volū
taria: quā aliqua tristitia potest ēē vir
tuose. et p̄ p̄sio delectabiliter elicit
ta vnde tristitia vire dīsplicētia vel
penitētia peccati p̄teritūz potest esse
delectabilis virtuosiva dī tristari vel
let circa peccatū p̄teritū. Quarto

sequit quā aliqua delectatio potest esse de
lectabilis que nō est delectatio: sicut
patet de spe z desiderio z inde etiam
apparet illud dictum Aristoteli. zc. ep̄i
coz esse verū operationē p̄fecte de
lectatio. Quis delectatio cū sit dilectio
et opatio potest in alias dilectionē z
operationē p̄ficere nō quidē formalit
er. sed quā alio quo modo casualit. Et
modum huius vel per modum obiecti
vel agentis sicut notat ibidem verba
Aristotelis. et per predicta possunt
ap̄posito solui multa dubia.

¶ Quarta pars de actuum productione.

¶ Sz cū dicitur sit de quidditate actui
volūtatis z eoz dīstinctōez etiam ali
quid dicendū est de ip̄oz p̄ductiōez
scilicet an tales actus volūtatis sicut sub
iecto vel successiue. An circa hoc tres
modi dicendi. Primus est quā ois tal
actus tñ sit in tempore. ita quā non sit
vare p̄mū instās in quo hoc fit vera
volūtās vult. Alius est quā volitio pot
est subito. Tertius est quā actus q̄ est
volitio potest esse subito sed tñ nō est
vare p̄mū instās: ita illa res fit vo
lūtaria vel in quo ipsa voluntas per illū
modum vult. Licet autē nullū ip̄oz mo
dum sit. Licet autē p̄bilis vel im
probabilis: tñ primus modus dicitur
volitio magis rōnabilis quā nulla opatio
creature siue potētie naturalis potest
esse subita: sed quilibet est successiva
et t̄pālis: nam volūto agere videtur
esse cūdus autē modus etiā est sustinibilis
z delectatio fiat in instāti videtur
suis esse opinio aristotelis. Sed tertius
modus est minus p̄bilis: quā postio
illo actu in voluntate non apparet. Et
volitio: nisi cōnotat quod postea ēē
et p̄mū non fuit sicut in instanti quo
ignis est appropinquatus ad lignū ca
loxiq̄ est calefactio: z immed
iate post erit calefactio. quāmediate
post habebit continue caliditatez in

Capitulum xiiii.

ligno z hoc imponat iste terminus ca
lesfactio. Itē q̄ aliquid causat colorē
in aliquo subiecto. Sed talem rem po
nere v̄tra illū actum est omnino sup
fluum et voluntariū dictum. et etiam
si poneretur magis cōcedendum ēē
quā illa res esset volitio: hoc ēē cōse
quendū de illo actu p̄mo posito. z hoc
de hac materia sufficiat in ap̄posito.

¶ Capitulum xv. ¶ Prima pars de anima passionibus.

Questio de actibz anime dicitur
est cōsequenter quia passio
nes anime videntur quidā actus
esse de passionibus anime dicitur
dū est. Unde sciendū quā passio pot ca
pi tripliciter. Uno modo cōmunit et
sic omnis opatio anime potest dici pas
sio: sicut tertio de anima dicitur quā intel
ligere ē passio. Alio modo specialit
et sic sola opatio appetitus dicitur pas
sio. Sz ad huc tertio modo magis spe
cialiter et proprie opatio appetit
sentiri. quia sicut docet experientia
ipsa fit cum quādā t̄smutatioē eoz
potat. et sic diffinitur est t̄statio pas
sionem. quā est motus appetitue potētie
sensibilis in fantasia boni v̄ mali. In
qua de scriptioe capitur motus z p̄
actuali inclinationē ad bonū p̄o sequē
dum vel malum fugiendū: et extendēdo
etiā inclinationem non solum ad tendē
tiam ad bonū habendū v̄ malū vitā
dum. sed etiam ad h̄xiōnem seu ad h̄
rentiā in bonum adeptū. Dicit autē
appetitue potētie sentiriue vel sens
ibilis ad differētiam operationū vo
luntatis: que non dicuntur passionē
proprie: quia nō sunt per t̄smutatioē
organī corporālī ad quas tamē
si quis velit nomen passionū extendere
ad hoc quā illa de cripto cōueniat
op̄tate illam clausulam potētie senti
tue ad ea remouere. Dicitur etiam i
fantasia boni vel mali ad explicandū
obiectum passionum vel etiam ad dif
ferētiam naturalis inclinationis: quā

scilicet quilibet potentia operatiua
naturalis iter inclinatur ad suam pro
prium operationem sine fantasia id
est apphēnsione sine cognitiōe p̄re
uia sine qua nō est illa inclinatio que
dicitur passio. Tales igitur operatiō
nes appetitus sentiriue que proprie
dicuntur passionē et de quibus est
speculatio presentis capituli quan
doz dicuntur passionē cordis: quā
doz passionē mentis: quandoq̄ pas
siones anime. Dicitur etiam passio
nes cordis tanq̄ subiecti p̄miorz
principaliter patientis quia in eis eoz
principaliter patitur v̄ post videbit
Dicitur autem passionē mētis tā
q̄ cause interiorum p̄mo z p̄cipua
liter efficiētis: quia mens principalit
ter mediante cognitionē v̄ estimati
ōem qua iudicat aliquid v̄tile vel noci
uum efficit passionē in corde. p̄pter
quam cetera membra corporis immū
tantur. Dicitur etiam passionē quā
animus v̄tra magis vim cōmp̄hendit
cognitiua: sed interioz z affectiva: quā
mōtiam quarum quilibet ad passio
nem concurrunt p̄prie dicitur.

¶ Secūda pars de pas sionibus in speciali.

¶ His itaq̄ generaliter p̄missis
tria specialiter cōsideranda sunt cir
ca passionē sentiriue virtutis. Primū
est de numero et dīstinctiōe passio
nū. Secundum de causis ipsarum. Tert
ium de effectibz earum. Quartū autē
ad numerum sciendū est quā p̄ime pas
siones cordis ad quas alie reducunt
eoz sunt sex amor et odīz vel secundū
aliquos delectio z dolor. Alie enī vel
ad delectationē pertinent v̄t gaudiū
audacia et spes vel ad dolorem v̄t tri
stitia timor z desperatio. Delectatio
autem v̄t h̄c sumitur non nōmē est tā
ad eā que fit ex apphēsiōe boni fa
cta per sensus exteriorē: q̄ etiam q̄
vires interiorē: Dolor vero nomen
commune tam ad illum quā ex app
hēnsione malificta exterioribus sen
sibus quā interioribus virtutibus. Sed

De his que anime in sunt.

Delectatione causata ab interiori appetitione boni. Quis cominitus vocat letitia seu gaudium volere vero tantum ab interiori appetitione mali nominatur tristitia. Quatuor autem ad delectationem dicitur passionum scilicet cum quod ipse attenditur ex duobus. Primum ex ipsius potentia a quibus sunt. Secundo ex objectis propriis circa que sunt respectu ad primum dicitur differre que nere s; p respectu ad secundum esse per considerationes ad primum aliquid passionem dicitur concurre potetie concupiscibilis sicut amor et odium desiderium et fuga. gaudium et tristitia. Quod vero irascibilis sicut spes et desperatio. audacia et timor. ira et hmoi. per considerationem vero ad secundum actiones sunt respectu apprehensio boni et amor et leticia quedam vero respectu apprehensio mali. vt odium et tristitia. Unde secundum predicta duplicem considerationem quidam iter passionem rationem assignat distinctionem. Nam ois passio est vt potetie concupiscibilis vt irascibilis. Si potetie concupiscibilis hoc est tripliciter. Vel generaliter quantum ad inclinationem et sic fit respectu boni et odium vel rancor. nihil enim aliud est rancor quod odium inueteratum. Vel quantum ad motum seu psecutionem. et sic fit in bonum vel desiderium. et sic mali est fuga vel horro. inueterata enim est passio opposita desiderio. et quoad vocatur timor. vt patet in precedenti capitulo. Vel quantum ad considerationem et sic fit in bonum est delectatio gaudium vel leticia. et sic in mali est dolor vel tristitia. Si vero potetie irascibilis vel respectu boni aggrediendi et sic est spes. vel respectu boni fugiendi et sic est desperatio. vel respectu mali aggrediendi. et sic est audacia vel respectu mali fugiendi. et sic est timor. Gra autem videt esse quedam passio contra cui non est alia passio contra cui vel si sit esse inueterata. Predicta autem

tem diuisionem modificatio et predictarum passionum appropiata differtur. magis patet ex predictis in precedenti et etiam ex dicendis in predicto capitulo. ideo breuiter p transito.

¶ Tertia pars.

¶ De causis passionum.

Sed quantum ad causas harum passionum scilicet est quod dicitur in generare extrinseca. scilicet et intrinseca. Extrinseca causa est obiectum boni vel mali. Licet enim in aliqua passione vel in ira vel spe obiectum habeat specialiter rationem arduum tamen generaliter i qualibet obiectum habet rationem boni vel mali vel contentem ad obiectum suum placetis aut displicentis. Unde secundum hoc aut variationem obiectum sequitur variatio passionum. vt patet in melo dicitur. ludis. tripudis. et pcuris. Intrinseca vero causa est duplex. quarum vna habet rationem efficientis. scilicet imaginatio seu estimatio aliquid sub ratione boni vel mali. placetis vel displicentis. Quicquid enim imaginatur sub ratione taliter et tale estimatur esse. Quis sit aliter. vt tamen animus mouet et corpus immutat. Unde vis huiusmodi motum imaginatum ue fue estimatue virtutis non solum patet in vigilis. sed etiam in somnijs in quibus propter imaginata et estimata contingit dormientes opera vitiosum exercere. Alia vero causa intrinseca habet rationem dispositionis dispositio autem ad generationem passionum in tribus principalibus consistit. scilicet in membris seu membris complexio et in spiritibus et sanguine. In membris siquidem diuersitas complexio in eis. et maxie cordis inclinat ad diuersas passiones mentis. quod cum membra sint instrumenta aie seu virtutis. illa cui eis promptius opaf ad ipsa et sui complexione promijs inclinat. In spiritibus autem quoniam spiritus etiam

Capitulum decimum. eidem

est quodammodo virtutis instrumentum sicut et membris non tamen principale et immediat us. sed immediatius et dispositiuum. quia proprie instrumentum anime non est nisi organum cui ipsa sicut forma et motor coniungit immediat. Spiritus tamen aliquoties dicitur instrumentum. quia membrorum seu instrumentorum dispositiuum. ideo cum ex diuersis actionibus sequatur diuersitas actionum sicut diuersa membrorum complexio sic et diuersa spirituum dispositio. causa est dispositiuum diuersarum passionum. In sanguine quoque tam membrorum quam spirituum receptiuum dispositionem a sanguinis diuersitate tanquam communi materia. ideo sanguinis dispositio causa quedam est preparans ad predicta accidentia. vbi gratia. Sanguis subtilis et clarus i substantia. et per se generet splendidos atque temperatos. respondet ad leticiam maiorem vel minorem. secundum maiorem aut minorem ipsius quantitatem. et ita proportionaliter secundum aliam vel aliam sui dispositionem ad aliam et aliam disponit positionem. quod particulariter de articulare spectat ad scientiam medicine.

¶ Quarta pars de effectibus passionum.

Quantum autem ad effectus dictarum passionum. cum dictum sit ad generationem earum procedere autem estimatio tanquam efficientis ideo prius dicendum est de effectibus passionum huiusmodi virtutis. circa quos primo oportet considerare immutatum ordinem. postea immutationis impulsionem.

De actu et effectu estimatiouis. Unde circa huiusmodi ordinem sciendum est quod estimatio dupliciter immutat membra corporis. quia quandoque mediante motu cordis. sicut patet in vehementer passione. quandoque vero immediate nota tali motu. quod saltim manifeste et notabiliter perceptibilis. Unde his estimatio cum sit placens aut displicens aliquoties fit motus cordis.

quia tamen talis motus quandoque a consuetio sensibilibus non videtur immutatum o sequens illam estimationem sine motu cordis communi fieri dicitur sicut patet in eis qui ad huiusmodi aut yomendū prouocant cum talia hinc respiciunt aut imaginantur. Simile quoque in alijs actibus reperitur vt in oscitatione et in pansionatione et hmoi in illis qui ad talia diu ponuntur. hoc autem impressio estimatiouis non solum manifestatur in corpore estimati. sed quandoque in decio ab eo p iam propagatiouis. nam si tempore generationis seu carnalis conuersionis mens generantis attere imagnetur circa sedas figuras erri generato ad hoc dispositio sedas figuratum aut contraria sic contrario. Lutus potest assignari ratio quia spiritus receptiuus est delatiuus forarum sue specierum que licet in ipso non sint sensibiles. in corporibus tamen et membris dispositis faciunt sensibiles impulsionem. In spiritu ergo velut in aere species estimatiua procedens semper multiplicat quod cum tali specie formatus semper autem membro copulatur vtriusque secundum gentiam sue informatiouis virtutem operantem inclinat. scilicet formatiua in semine et regitum in membris.

¶ Quinta pars de duplici effectu passionum.

Sed circa huiusmodi immutationis in passionem scilicet est quod duo sunt effectus igitur causati ab estimatiouis et generaliter causabiles ab omni animi passione scilicet membrorum alteratio et operationis immutatio. Membra est ab eis alterantur secundum qualitates et non solum secundum qualitates primas sed quoad secundum qualitates secundas sicut quandoque ab estimatione vel passione membra aliqua calefant aliqua infrigidantur. aliqua colorant aliqua discolorantur. membra etiam immutata secundum operationes. et hoc ma

De his que anime in sunt.

prime ps in motu cordis scdm cur? mutationis exigentiam sequitur immutatio toti? corporis. sibi gra. Res per differentiones apprehensa aliter & aliter diffimilimode mouet cor localiter: scz illa que sub rōne cōferētis apprehēdit dilatando: que vero sub rōne oppositi cōstricōis. Hō autē fit in corde hōmō motu? vel opatiōnis variatō a cursu solito nisi p alterationē huius factā in ipso. Illis ergo qualitatibus plus alteratur p quas ad p̄dictos motus locales maxie disponit. Hec sunt autē caliditas & frigiditas. Hā illa principium est dilatationis illa p̄ cōstricōis. Oportet ergo si dilatatio vel cōstricō a solito cursu mutetur & cor: p̄? caleat aut infrigidet: ad quas qualitates cōsequēter humiditas vel siccitas cōcomitatur p̄oportionaliter autē erit in alijs mēbris. q̄ sequuntur imutationē cordis.

¶ Sexta ps de speciali effectu cuiusq̄ passionis.
¶ Sed cū piemissa de effectibus estimationis & passionis cordis dicta sūt generaliter: aliqua de eis dicēda sūt specialiter.

¶ De gaudio & leticia.
¶ Sciendum est igitur q̄ gaudium pro sue leticia q̄ apprehensum habet rōnem cōferētis & delectabilis. Ideo cor qd est paup̄ mobile coponit: qd libet alijs mēbris p̄portionaliter mouetur scdm formā occurrēdi & appropinquandi rei que estimat scz dilatatione vel extensione: qua p̄opter naturā itēta preparare mēbra & maxie organa sensus & motus ad dilatationē & extensionem insitit eis ad cōidā n̄lem calores & spiritus quibus dilatetur & extendant. Et autē iste motus non subitus aut ipetuosus sed suauis & paulatinus. ideo in omni gaudio o cōis effectus est cor paulatinū dilatāre & in frigiditate & per cōsequens interiora frigidescere: exteriora calefescere tēperato siue naturali calore.

¶ De tristitia.

¶ In tristitia vero que opponit gaudium cor & corpus immutatur opposito modo hoc excepto q̄ ipsa calefacit interiora cuius hec est causa n̄a obiectum eius est malum p̄fectis sine cōiunctum quod concipitur sine alio spe virandi vite fugiēdi: vt i timore que repellendo vt in ira sine repugnādo: vt in audacia: ideo simplex odium illius causatur i animo: p̄pter quod huius conceptus paulatinū & abiectione cor cōtingit. Et sic p̄hibet in eo sufficientem spirituum generationē: & etiam in membris dilatationē ideo cor non solum exteriora sed etiam interiora infrigidatur maxime cū cetera mēbra cordis p̄strictionē imittit.

¶ De ira & audacia.

¶ In ira autem obiectum cōcipit cū se repellendi et propter hoc irascedo comitatur appetitus vindicte: p̄fectus cuius appetitus vehemētia colericus sanguis mouetur ad cor: vt ipsum inflamet ad audaciaz inuadēdi. Quia propter irā & etiā audaciaz corde sup calefacto oportet ipsum dilatari s̄re quētus solito actotum corpus maxie circa exteriora cū ipetu calefieri cū sp̄is ex appetitu inuadendi ad illa partes subito moueantur.

¶ De timore.

¶ In timore vero obiectum habet rationem periculi siue terribilis & maxie vite periculum inferētis q̄ oē terribile dicitur per motus respectu que est vitium terribilium. Concipitur autem hōmō obiectum non vt cōiunctum sed vt ad hoc separatum: nō appetitū excitat fugiēdi p̄pter que appetitū fortē & subitū que pars p̄fectus cōiuncti sanguis & spiritus a corde huius gaudēt & ipsum fortiter cōstrigūt atq̄ subito cuius signum est q̄ in timentiibus cor tremit & vox anhelitus imitatur. nam licet calor & spiritus ad interiora retrahantur. non tamen versus cor: immo a corde ad interiora scz versus intestina mouentur. Cui? rās

Capitulum xv

tio est quia obiectum malum concipitur non cum differentia resistēdi: s̄ cum spe fugiēdi. & per fugias euadēdi: deinde calor & spiritus fugiunt & se diffundunt in mēbris que in motu p̄cessario aut dilatationis non possunt se disponere ad obuiandum terribili qualia sunt intestina: p̄pter quod dicit Ari. in problematibus q̄ in timentibus ventres soluntur dissolutio humorum facta circa intestina: p̄ cōiunctionem calorum & spirituum i eisdem locis.

¶ De angustia & verecundia.

¶ In angustia autē & verecundia mouentur spiritus & humores ad oppositas partes: scilicet nunc ad interiora nunc vero ad exteriora. In angustia qdē quia partim tristitia partim ira laborat animus. ideo cor laborat oppositis motibus. In verecundia vero seu erubescētia propter timores p̄? mouentur spiritus & sanguis ad intra: tamē in eis timor: non est de malo repugnanti nature sed de malo appetitu animali seu voluntati repugnante. In vtrazq̄ est timetur malū qd estur p̄is optimo sed in erubescētia in ipso actu presenti i verecundia autē ex rā p̄terito ideo in eis statim spes resistēdi concipitur: & quidā conceptus ire ad oppositum mouens confestim sequitur propter quod calor & spiritus ad interiora reuertuntur v̄n ex hoc patet ratio propter quas timētes oī nō palleseunt & verecundū rubescunt. Nam quia in timore malum concipitur vt repugnās nature qd diffidētia resistēdi omnino sanguis & spiritus ad interiora retrahuntur. Sed quia i verecundia concipitur vt repugnāstis voluntati nō naturē natura ministrat confidentiā resistēdi: & sic mouet instrumenta sua versus partes illas qd timore decolorantur patentius salz ad genas & partes vultus. Ex p̄dictis igit patet qualiter i diuersis partibus cor mouetur diuersis motibus

bus quia in gaudio paulatinū dilatatur & maxime versus anteriora siue versus pectus. In tristitia vero paulatinū contra scilicet ad interiora & p̄fectus deorsum. In ira p̄ subito versus pectus. In timore subito ad oppositū. In verecundia subito ad vtrūq̄. In angustia vero paulatinū. Secūdo p̄t qualiter in quersis passionibus mouetur p̄portionaliter sanguis & spiritus siue ralis motus fit per modum pulli? vel tactus aut vrog? huius sponte mouent obediētes animo imperio. De hoc em̄ nō est n̄c tractanda questio. Alterius etiā patet q̄ ad p̄dictos effectus multi alij conueniunt: per quos corpus ad sanitatem vel egritudinem vari immutatur. S̄ hoc cōsideratio & particularis de articulo medicis relinquatur.

¶ De paulum. xv.

¶ Prima pars de habitudine generationis.
¶ Huius tractatus est de aie potestatis et carum actibus et passionibus huius tractandū est de ea rura habitibus et primo de habitibus generationis corruptione et inclinatione generaliter: postea de eis et eorum distinctione specialiter.
¶ Sciendum est igitur q̄ in proposito non loquimur de habitibus supernaturaliter scilicet sed de naturaliter ac quieritis. Tales autem habitus scilicet docet experientia generatur epactibus & ex oppositis actibus oppositi habitus. sicut enim dicit Aristoteles de ethicorum qd scilicet edificatōes edificatores sūt ita cytharistas cytharistice autem et iusta operatōes iusti tēperato tēperati. Fortia autem sortes. S̄ q̄ satis motus sit ita actibus q̄ in virtutibus habitus generatur ex actibus: hoc non est sic intelligēdum q̄ illa p̄positio ex dicat habitudinē causē materialis: quia semper materia manet in facto effectus autem & operationes transiunt habita

De potentia anime.

tur emanare: nec etiam habitudinem
causę principaliter efficiens. sed fo-
lum habitudinę causę disponens: scy
motus vel actio: p que habitus ac-
quiruntur: a potentia animę tanq; a pu-
ncipali efficiente producit. Unde de-
cui alteratio nō in materia nec agēs
principaliter respectu forme substantia-
lis: sed est operatio v; motus quo agēs
ipam pducit. Et videt esse de actibus
respectu habitus. Scy cũ etiā tractat fit
habitu vniū generari ex pluribus
actibus. hoc em videt impossibile
q; ex vno actu nō possit generari ha-
bitus nam scientia que est habitus I-
ntellectualis potest generari ex vna
operatione puta ex sola demōstratio-
ne. Licet aut virtus seu habitus mo-
ralis nō possit pfecte et cōplete gene-
rari ex vna operatione quāvis scy
forti: hoc em videt impossibile v; sal-
tem valde difficile: cum alijs virt; se-
cūdi Ari. generatur p assuetudinem
que requirit operationem pl; astra-
tem. Tum cum talis habitus scdm ca-
lozem et pabillozem opinionem sit
forma sensibilis et remissibilis talis
forma vulgariter loquēdo nō nisi sub
gradu multo intenso fortat hominę
virtus. Et concedēdū est nihilominus
ex quolibet actu generari illius for-
me sensu virtutis aliquis gradus: q;
cum aliquis generetur ex aliquo nō il-
lic actus sint eiusdem rationis: nō est
ratio quare aliqd generaretur ex vno
plus q; ex alio. et cōsequens ex quo
libet generatur aliqd quod est eiusde-
rationis cum illo quod generat ex alio:
et sic ex quolibet actu generatur que-
dam imperfecta virtus seu habitus re-
missus et ex pluribus plures gradus
ex quibus resultat intensio habitus
qui per plurim graduum eiusde rati-
onis a cōgregationem vocatur virtus.
Cum em gradus remissus primo ge-
neratus nō possit poni sub aliquo p-
dicamento vel specie predicament:
nisi sub prima specie qualitatis: scq;

q; sit habitus vel dispositio: q; si quis
dicat q; non sit habitus: sed dispositio
libet referat in proposito: quantum in p-
ma specie qualitatis habitus et dispo-
sitione nō videt differre specie: sed fo-
lum accidentaliter: que scdm facile r-
difficile. Verbi gratia. eiusde speciei
est scientia quę quis habet verna cō-
clusionem per primā demōstrationē
et illa quę alter habet v eadē p mul-
tiplicatam considerationem sup illā
demōstrationē: et tamē ille scientie
videtur differre: scilicet habitus et dis-
positio: quia vnus facitior obtinēti v;
alius non quare cōsumiliter esse vi-
detur in proposito.

Secunda pars.

De corruptione habituum.
De corruptione autem habituum
sciendum est q; sicut ipsi per actus cō-
trarios vel habitus etiam corrumpū-
tur. quandoq; tamen corrumpuntur
vel desint esse absq; contrario cor-
rumpente. Verbi gratia. Si quis ex
prima demōstratione habeat scien-
tiam de aliqua cōclusionē: licet talis
habitus actu intelligēti cessante alij
scdm natus sit manere: tamē si ter-
tempus longitudinem debilitat et tā-
dem deperditur. si illa demōstratio
vel actus considerationis circa eam
non reperiretur. De alijs quoq; ha-
bitib; par iudicēti esse videtur. hoc
autem apparet difficile quia sicut ni-
hil generatur sine generatōe: nihil
videtur posse cōcūmipi sine corrup-
tione: maxime cũ omne ens obligat
naturaliter se permanere. Et quia cō-
quod mouetur. mouetur ab aliquo sic
omne quod corrumpitur corrumpit-
tur ab aliquo cum corruptio fit que-
dam mutatio: hic autem non appa-
ret a quo fiat ista corruptio. Simi-
lis etiā difficultas est de corruptio-
ne specierū sensibilium in medio ve-
o rgano. De hac autē difficultate pha-
biliter vici pōt; scilicet aliq; entia
preter deū sint permanentis nature. et

Capitulum tertium. xv.

naturaliter viliat se permanere tamē
nō possunt permanere sine cōseruante.
Licet autem deus seipso solo possit
omnia cōseruare: tamen naturalit
multa indiget alio cōseruante quo re-
moto ipsa cōtinue stuerēt in non esse
sine alio corrumpente. et aliqua citi-
et alia tardius et sue nature cōditio-
ne. Sicut lumen cōseruatur a lumine
scdm quo remoto lumen corrumpitur v;
focū alioque subito: vel scdm alios
succellus licet sine notabili duratōe
sic est mutatio seu corruptio: et nō
est mūtatio corruptiōnis solum per
accidēs: scy remouens cōseruans. s;
cut dicit Aristoteles in quarto philo-
sophicorū q; in motu grauis cōsumit pū-
detenti sursum est aliquid mouens p acci-
dēs: scy remouēs prohibēs. Si tēgit
in pposito quia habit; generatur ex
actib; et ex eis intēdunt et cōserua-
tur. ideo remotis et cessantibus illis
ptinue corrūpūnt aliquid citius et aliq;
tardius scdm qd nature permanentiores
sicut dicit Arist. secundo ethicorū q;
habitus morales sunt permanentiores
dictis plims.

Tertia pars de habituum inclinatione.

De inclinatione vero habituum
scdm q; ideo ponitur habitus esse in
potentia actus quia exierimur q; ces-
santibus actib; ipsa potentia est ad
actus cōsimiles promptior et magis in
clinata q; non esset nisi ex prioribus
actibus aliquis relinqueretur in ea i-
clinās ad sequentes actus hoc autē
vocatur habitus. Ideo patet q; habi-
tus inclinatur potentiam ad actus et cũ
ipsa concurrat ad producendū ipsum
cōsumiliter et eiusdem speciei in ge-
nere nature cũ actu priorū habitū ge-
neratē. Sed circa hoc est magna dif-
ficultas cũ ita habitus scdmū manet
semper sit pfectus potētie imo subiecti
ue in ea: quare magis vna vice incli-
nat et producit actum q; alia: q; cum

approximatio nec alia circūstātiade
ficat que videat ad actū requiri app-
paret q; stante habitu cōtinue debe-
ret actus produci. cuius oppositū ex-
perimur. Similiter quoq; difficultas
esse videtur de specie intelligibili si ip-
satin intellectu potestur. Ad quod res-
ponderi potest q; talis presentia seu
approximatio habitus ad potentiaz
non sufficit ad hoc q; ipsa p huiusmo-
di habitum continue producat actus
Nam licet talis habitus sit agens na-
turale et naturaliter moueat tamen i-
potest are ipsius potētie est v; p huius-
modi habitum agat ppter quod
secundo et tertio de Animis frequēt
dicit philosoph; q; habitib; vniū
cum volumus. et per cōsequens in po-
tēstare nostra est talib; non semp v;
lectus intelligendo et habitus intēl-
lectualis est. cōproduendo fit agēs
naturale tamen vtrūq; dependet a yo
luntate que ad productionem act; et
cōtinuationem vel saltē que ad cō-
tinuationem quod cito ppter rep-
tinās vel pmaias. intellectores que nō
sunt in nostra potēstare que ad pro-
mam earū productionē sed bene possu-
ad continuationem quia libere possu-
mus ad illud cessare: licet aliquid
cum difficultate. Et quo vltimus pa-
ter q; licet nostram cognitionē sepe
precedat volitio libera tanq; partiali
causa: non tamen semper quia aliqua
est repente vel violenter causata. Ali-
qua est etiam libere habita quam nō
precedit volitio elicta: quod aliq; ex
hoc probat. quia est nobilis aliqua non
tactia libere habita q; nō est cognita
et per cōsequēs non prius volitua-
sicut etiam aliter ē volitio libera. q;
non est volita: aliter non possit haberi
ri aliqua volitio noua et sic est libere
habita: et tñ respectu ei; nō procedit
volitio elicta q; et. Unde dicit istiq;
sicut volūtas ceteris potēstis et habi-
tib; vni; sic et possibile ē vt ipsa quod

De bis que anime insit.

dammodo se ipsa vtatur quia potest
vel habitu bus vti nō est aliū q̄ fa
cere illa op̄erari seu illa applicare ad
proprios actus r̄cūm volūtas vti
tur intellectu vel habitu quando ip̄o
te et voluntarie intelligit scđū dū ha
bitum: tunc autē vtiatur se ipsa cum in
se est act̄ prop̄. tum actum. Et isti vlti
mō possunt ne separari scđūm istos q̄
homo potest aliquando libere vti in
intellectu vel habitu vt etiam actu. esto
q̄ non tunc vtatur voluntate proprio
vbi scilicet elicēdo volitionem r̄ per
consequens habere aliquā intellectualem
volitionem libere: esto q̄ respectu illius nō
habeat volitionem elicitam. Et hoc ta
men potest feliciter calumniari: dicē
do q̄ habere aliquam intellectiōnem
scđū aliam operatiōem libere: nihil ali
ud est q̄ habere operatiōem intrin
sece liberam qualis est volitio vel ha
bere operatiōes tali libere volitioe
elicitam qualiter non est in casu. illo
quare. r̄c. Sed quicquid sit de hoc ex
predictis patet illud quod ad prop̄o
situm sufficit. scđ q̄ licet in potētia sint
plures habitus eque p̄sentes r̄ potē
tias nō concauare actum suum: tamē
volūtas potest libere nō vti ip̄o p̄e
cise non volendo vti eo: r̄ nihilomo
viti alio. Et tiam scđūm aliquos
vbiq̄ hoc q̄ prius veli dēterminare
vt illo de spectebus etiam intellectu
alib⁹ consimiliter est omnino dicēdū
Licet autem vt dictum est habitibus
vtatur cum volūtas: tamen eis vti
non volūtas: nisi cum de eorum vtu
vel obiecto aliquo modo actualiter cog
itamus. Habent autem habitum et
non cogitans actualiter de vtu illius
vel obiecto potest moueri ad cogitā
dum de illo nō solum a voluntate sed
aliunde multipliciter scđ vel a moto
re intrinseco vt ab insistentia celi: vel
a motore extrinseco vt a dispositioe
coporali: vel alia causa latente. sepe
tamen sit a voluntate intellectualem re
trahente ab alijs: vel vt retrahēte ad
illud non tamen semper. Et de sit vt

frequenter habituatus incipiat cog
itare de aliquo et nesciat vnde moue
at ad cogitādū illud magis q̄ vnum
aliud. Et hoc de habitibus ḡraliter
dicta sunt.

¶ Quarta pars de habitib⁹
bus sensitiue potētie.

¶ Sed de huiusmodi habitib⁹ aliqua
specialiter dicenda sunt. Et de quā
ex actibus cognoscit habitus: id ex
diuersitate actuum cōcluditur diuer
sitas habituum. Eum igitur supra di
ctum fit quoddam actus sentiendi: ali
os actus intelligendi r̄ alios actus vo
lendi esse in anima. dicēdū est de ha
bitib⁹ qui sunt p̄portionabiliter po
nendi in ea: et prius de habitibus qui
sunt in potētia sensitiua. scđū de
habitibus intellectuales qui sunt in
potētia intellectiva postea de habitib⁹
moralib⁹ q̄ maxie sunt in potētia vol
taria. **¶** Sciendū est igitur q̄ in po
tētia sensitiua tam cognoscit q̄ ap
petitiua ponendi sunt habitus immo
etiam scđūm aliquos in potētia ex
teriori motiua per quos ipsa membra
ad suas operatiōes redduntur agibi
lia sicut ex frejnter cursu pedes ha
bitantur ad currēdum r̄ ex frequen
tiori lingua ad loquēdum: et ex fre
quenter cantare guttur ad cantandū
Et c. et vt dicunt mirandū si potē
tie motiue membrozum per assue
tationem acquirant sibi habitum: cum
ita fiat in potētia vegetatiua: quia se
cūdam commentatiōem in p̄cipio
tertijs phisicorum. quidam ita afflucti
sunt comedere venenum q̄ erat eis es
cus r̄ nutrimentus. Sed quicquid sit
de hoc quia forte ad saluandū p̄e
dicta non est necesse ponere aliquos
habitum in potētia motiua membro
rum vt in potētia vegetatiua: tamē
facta videtur clarum q̄ ponendi sunt
habitibus in potētia sensitiua: quāuis
sit vbiūm. vtrum ponendi sint in ea
habitibus vti virtutes morales.
¶ De hoc enim sunt inter doctos con
trarie opinionēs quibusdam dicentē

De potentis anime

bus virtutes morales effici appetitu
sensitiuo subiectiue r̄ nō in volūta
te alijs oppositum asserentibus. Su
per qua difficultate p̄baliter dicti po
tēst virtutes morales esse in vtroq̄ li
cet magis principales sint in volū
tate. Quod sit patet. quia tam ap
petitus sensitiuus q̄ volūtas quādog
inclinat contra iudicium rationis
et ideo vt vtrq̄ contra talem incli
natiōem delectabilis obediatur rati
ōni in vtroq̄ requiritur habitus talis au
tem esse videtur moralis virt⁹. Quis
ille qui est in volūtate tanq̄ in potē
tia perfectior: sit perfectior virt⁹.

¶ Ad cuius ampliorē declaratiōem
sciendū est q̄ operatiōes virtutū
moralū possunt assignari quadrupli
ces. p̄ime quedam immanentes vo
luntati alie immanentes sensitiuo ap
petitui alie ex ipsiōnes membris no
stris coporalib⁹ quib⁹ organice vti
mur ad p̄cedēdas exterioris operati
ōes r̄ alie exterioris transeuntē. Ver
bi gratia. In opere liberalitatis pō
tēstatio vel p̄dētia iudicatur hoc est
de isti vandum volūtas primo eligit
hoc facere ideo imperat potētissim
feriozibus hoc facere. Secundo ap
petitus sensitiuus consentiens imperio
voluntatis appetit illud idem facere
et mouet coporalia mēbra ad hoc fa
ciendū. Tertio huiusmodi membra
motum illū ad appetitū recipiunt.

¶ Quarto vero quando q̄ itali exēcu
tūto a membris motis opatiōnes no
stre in res exterioris transeūt. Ex p̄
mis ergo operatiōibus in volūtate
generatur habitus virtuos⁹ quia ex
bonitate talium operatiōum homo
dicitur moraliter bon⁹. Et quia a bo
nitate huiusmodi effectiōnū volūta
tis alie operatiōes tā interioris q̄
exterioris extrinsece recipiūt dēnomi
natiōem moralis bonitatis ideo ha
bitus ex talibus generatur simpliciter
loquendo est moralis virtus. Sed ra
men ex secundis operatiōibus in ap
petitū sensitiuo etiam generantur ha

bit⁹ qui aliquo modo r̄ extrinsece pe
tēst dici virtus moralis p̄o quādo ex
p̄mo habitu cōformis r̄ generatur
ex operatiōibus recte rationi cōfo
nis immo etiam scđūm aliquos vt
supra tactum est ex alijs opatiōnib⁹
generatur virtus impotētia vegetati
ua vel motiua mēbrozum sed hoc po
neri non est necessarium.

¶ Quinta pars de habitibus potē
tenti intellectiue.

¶ De habitibus autem potētie intel
lectiue sciendū est q̄ secundum Z̄
stotelem sexto. Et thicous quib⁹ sunt
habitūs intellectuales que sunt virtu
tes: scilicet ars. prudentia scientia in
tellectus. r̄ sapientia. Licet autem alijs
sint habitūs intellectuales. vt opinio
vel suspitio non tamen vocantur vir
tutes quia secundū illos cōtingit falsū
dicere vel falso assentire predictarū
vero virtutum intellectiualium sic po
tēst sufficētia assignari. Quia omnia
virtūs intellectuales: aut est circa cō
tingens aut circa necessarium. Si p̄
mū vel est circa cōtingēs factibile
et sic est prudentia. Et sicūm differētia
factibile r̄ factibile vt patet nono
methaphisicis: quia actio ē operatio
manens in operante: factio autem est
operatio transiens extra operans r̄ p̄
portionabiliter visum quod agibile
et factibile. Si cōtingens: vel est circa
necessariū in assēdo sicut deus r̄ intel
ligentia r̄ sic est sapientia. Aut circa ne
cessarium i signifi candū. r̄ hoc dupli
citer. quia vt circa necessarium quod
est conclusio demonstratiōis r̄ sic ē
scientia. vel circa necessarium quod ē
p̄ncipiū dēmonstratiōis: r̄ sic ē
intellectus. Et de hic non sumitur in
tellectus: pro ipsa potētia intellectu
alis: sed pro habitu talis potētie circa
prima p̄ncipia idē demonstrabilia. Itā
licet nō sit necessarius habitus ad assē
tiendū eis sicut ad dicēdū verū eis
ca: eo: q̄ intellectus naturaliter eis
assentit. nec potēst circa ea mēiri. v̄

De his que anime in sunt

errare sicut dicit aristoteles. sed o quare
o metaphysice. nisi aliquid propter
sophisticationes in oppositum occur
retis possibile est adhesionem debili
ra / circa aliqua que non sunt summe
evidentia quamdam formidinem gene
rare: ex frequenti autem consideratio
ne r adhesionem circa ea firmatur affe
sus r adhesionem non interueniat for
mido: r hoc fit per habitum ex tali
frequenti adhesionem r actuali princi
piozum notitia desiderium inclinam
tem r firmantem potentiam intellectu
am ad consimilem actualem notici
am r ad assentiendum primis prin
cipijs: si non simpliciter tamen ad
magis firmiter adherendum r non fo
midandum: talem habitum vacuamus
hic intellectum. Non est autem hic pe
terminendum qd predictiozum habi
tuum intellectualium quidam sunt pra
ctici scilicet ara prudentia r quidam
speculatiui. scilicet scientia intellectus
r sapientia. gratia cuius videndum
est i quod offerat practica r speculati
ua notitia. Et lyde hoc sunt varij mo
di dicendi: tamen breuiter potest dici qd
apart dicitur aliquo notitia practi
ca. r praxis enim græce idem est qd a
ctus vel operatio latine non tamen a
qualibet operatione denominantur
notitia practica: sed ab illa que est in
hominis seu operantis potestate. Et
sic describitur praxis qd est operatio
in hominis seu operantis potestate
consistens extendendo operationis
nomine ad actionem r ad factionem.
Notitia ergo dicitur practica seu ope
ratiua vel operatiua vel actiua vel
factiua: no qd aliquid immediate agat
vel faciat: sed qd est ad operandum dire
ctiua sicut medicinalis scientia sanita
te non agit sed ad ea agendum dirigit.
Et sic describitur notitia practica
ca qd est notitia completa scilicet praxis
idest operatiois i nostra parte existit
notitia formalis directiua et omnis alia
notitia dicitur speculatiua. Dico autem
formaliter quia aliqua est notitia no

pprie practica qd est talis operationis
directiua virtualiter: qd notitia sic de
rectiuam pmet aliquo modo causaliter:
sicut notitia medicinalis de comple
xionibus humorum r de gradibus r
virtutibus medicinarum non est pro
prie practica qd talis non enunciat
qualiter aliquid est agendum: ideo no
est formaliter operationis directiua
licet virtualiter contineat noticiam
practicam dirigentem ad sic vel sic
copus medicandum. Et r quibus pa
ter qd omnis habitus est practicus cui
proprie actus elicitus est formalis
praxis directiuus: et omnis alius est
speculatiuus qd est actibus practiciis
non generatur immediate habitus pro
prie speculatiuus nec econtra similis
habitus speculatiuus non est actuum
practicorum immediate elicitus: nec
econtra r per hoc apparet propostu
de predictis habitibus: de quibus ad
metaphysicam et moralem philosophiam
pertinet considerare specialius.
¶ De habitibus vero potentie volitive
scilicet sciendum qd secundum aristotelem
secundo et sexto ethicorum habitus
humani seu virtutes diuiduntur in
virtutes intellectuales et morales:
quarum differentia hec est quia virtu
tes intellectuales sunt in intellectu.
morales vero in appetitu seu affectu
r principie in voluntate dictum effi
ciosum sunt vocari affectionales vo
cantur tamen morales a more qd ex
more .i. ab uel actione vel consuetudine
dicitur. Licet autem potentia cogni
tiua seu intellectiua aliquo modo pos
sit affluere r in ea possit per consuetu
dinem habitus acquiri sicut velle vi
detur. Aristoteles .ij. metaphysice r
commentato. in .ij. physicoz in vi pluri
mihabit: intellectuales non gnanter
hunc modum sed p naturale inclinatio
ne intellectus ad verum. Et per experientiam
doctrinam. potentia vero appetiti
ua a adacqredu pntu se p idiget mas

Capitulum xv.

gnashe psetudine seu affufectione
id virtus ei? r no virt? intellectus vo
caf moralis qd ex more gnabilis p
faz po pntu moralium diffictio r ius
ficietia caz pot assignari aliq bonu
omnis virt? moralis despicit aliq bonu
taz obiectu psequedu vlt? opposi
tum tanq fugiendu. Vnde aut bonu
circa quod versatur mores hominum
aut est vile aut honorabile / aut de
betabile. Si ergo ho virtuosus se ha
bet circa vile vel circa vilia commu
nata: sic est iusticia r maxime commu
nata: qd capiendo large iusticiam
comutatuam distributum r puniti
uam. sic non solum respicit vilia si
ue diuicias: sed etiam honores r de
lectationes r mtras res alta. Et cir
ca vilia propria vlt diuitias vlt sim
piter absolute. r sic est liberalitas vel
secundum quid et cum quadam excel
lentia vlt arduitate sed circa magnos
sumptus: r sic est magnificencia. Si
vero homo habet se virtuose circa
honorabile vel circa honores medio
cres et hec virtus est inuoluntaria q
tamen aquibusdam vocatur philotho
mia: vel circa honores arduos et di
gnitates magnas: et sic est magnimi
tas. Si autem circa delectabile hoc
contingit dupliciter vel p uarietate
scilicet opposita delectabilium id est
tristabilia et terribilia aggredendo
et sic est fortitudo vel positio
scilicet delectabilia psequendo. et
hoc est dupliciter vel circa delectabi
lia ad vitam aut simpliciter aut secun
dam quia necessitas: et sic est tempe
rantia vel circa delectabilia ad con
uersationem humanam decenter per
tinentia r hoc tripliciter: quia vel se
cundum actum potentie concupiscenti
bilis: et sic est amicitia vel secundum
deicitur sodalitas: vel secundum
actum potentie irascibilis: et sic est
mansuetudo vel secundum actum po
tentie rationalis r hoc iterum triplici
ter: quia vel hoc contingit i hoc qd vir

tuosus rationaliter r delectabilis
se habet cum alijs hominibus in col
loquio r sic cum affabilis vel i hoc
qd se alijs non exhibet falla. iter sed
qualis est talem se ostendit in factis r of
ctis et hec virtus vocat veritas vel i
hoc qd copla centur se hz in ludis et io
ctis: dicit extrapelia ad eu quod est
bonum r tuosus quod est conuersio
qualis omnia conuertens in bonum.
¶ Vnde autem predictas virtutes que
dam ad quadrum: reducunt quas pri
cipales vocant iure cardinales qd si
cut ostium in suis motibus cardine
notium sicut humana vita i suis actio
nibus r passionibus his virtutibus
regitur. Sunt autem hec quatuor
virtutes. Prudentia iusticia fortitudo
do r temperantia. Prudentia est cir
ca consistabilia. Iusticia circa comu
neabilia. Fortitudo circa terribilia
Temperantia vero circa delectabilia
¶ Prima autem est i potentia intellectu
ua secunda in uoluntate tertia in tra
sebilis. quarta in concupiscentia r sic
tam et quartum obiecto qd earum sub
iecto: pariter autem per eas regitur
totum homo. Licet autem prudentia
notitia ad eius subiectum sit virt?
intellectualis tamen quantum ad ei
us obiectum aliquo modo conuenit cu
virtutibus moralibus et secundum hoc
potest vocari virtus moralis. Nam
ipsa est recta ratio agibilium que sunt
propria materia virtutum moralium
¶ Conuenit etiam cum virtutibus quantum
ad generationis modum. nam secun
dum quod generat ex doctrina conuenit
cu intellectualibus sed secundum quod
generat ex experientia conuenit cu mo
ralibus. quia experientia i quantum ad ea
pluralitas actuum requirit est affufectio
similis p quam sicut dicitur uel acqui
ritur virt? moralis. De predictis po ha
bitibus r virtutibus moralibus ad ethica
pntinet considerare specialiter. Hec est de
uia r acciditibus eius dicta sufficiat. De
quibus si q bona sunt de gra r referri
postulo mihiqz dare uenit de narratio
S J A J S

Theodorici Bozelli campani ad primarium
theologie eruditionis antistite Robertum ce
nale suessionum penitentiarum Epigramma

Obscure ingenium manat quod paupere vena
Funditur vt subito fulgure tacta domus
Hoster ad innumeris cum fert impetus artis
Quas genio fundunt dia flucta tuo
Debetram oecozans ignare dogmata plebi
Suggeris et capti vt datur hora cibo
Doxaris / luades / obui gas / phar maca / odis
Errozum, z rectam pandis ad altra viam
Enthea foraticae, dignum / conuulsa mente
Enaq; macrobij nomina bina parant
Explereq; litnos vna sq; helicone ceterim
Obstrepitast fidibus cantio tanta meis

Vale vnicum sanctioris pagine columen.

Eiusdem ad doctissimū vnicūq; virū Nicolā
sinterranū theosophie baccalaureum minimū
penitendum. Epigramma.

Si te pierius medijs aluisset athenis
Letus et exposito leta camena sinu
Atticus esse magis nequeas: si Roma viriles
Hauisset neruos nec mage romuleus
Lum nudis eoa sophis si fercula tellus
Prima parauisset nec sophus esse magis
Sed laoducee charites cunabula primo
Vagitu explerunt fasciolasq; leues
Sloza masculis ergo cumulantur anhis
Te maneatius est: ducat z vsq; polos

Vale.

Eiusdem ad acchilleum ecclesie stice milite
centurionem Joannē pinteulle catha
laumensem archidiaconum
Larum.

Pallas arachneos ausa est contundere fastus
Dum colophonata stamma necit humo
Edomui z ventros phisigū tibi cinis ausus
Lui claros inbuit cui patarea somus
Budebis / fateor / veluti / Rhammusia nostris
Luctari vt cepris calculus ater eat |
Ut pallor nigros proqueat / Inuidus vngues
Luac vt varis pagina mastigibus
Sed sparis elegia comis obducta precatur
Obuia sit facit comica dextra loco
Vale Hostri presidium
decusq; cleri.

Anthonij des broses ad Patrum suū suet
nonū antistite Domini focaudū de bonneual
Decalichum

Pontificum generosa cohors quam gallia nutrit
En cumulus vestri maior honozis adest
Collegam mirare tuum: mirare nepotes
Hoc duce: presuleo nomine candor inest
Hunc sibi pontificem secunda suessio legit
Qua nullum in toto pinguius orbe solum est
De grege quid sentis: viden vt sibi pasca sacri
Excolit eloquiū, palladiasq; dapes
Non scelerū purigo pecus nec torini la ledunt
Pastorem tanti viligesequo gregis
Vale presulū obseruāssime

Oudetū puteani ad auiculum suum domini
belliam de saint chamassy pontifici iuris p
fessorem peritissimum. Epigramma.
Commouit calamum preceptor. stigmatē cuius
Hoc opus elucet: tergitur atq; notis
Ut te charte donarem munere: cum sis
Dignus appella parhastiq; manu
Hic mihi preceptor: mentem formauit abunde
Anre rudem: studij de ratione loquar.
Inugulat noctes quo me perducit ad altas
Et pbebi et charitum pieridumq; domos

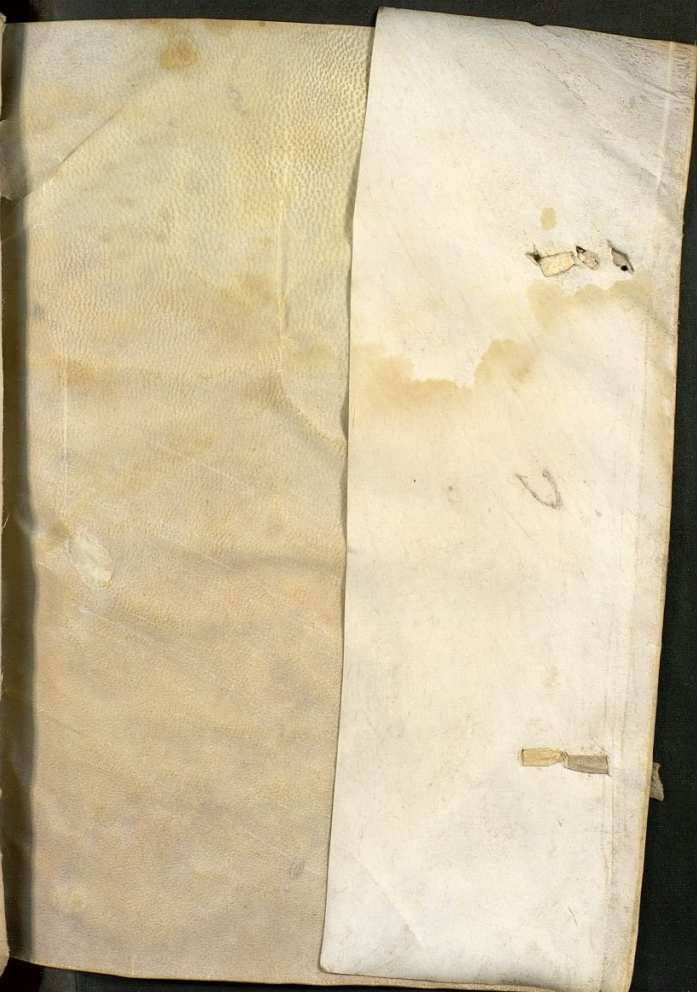
Vale meq; z preceptores meū (vt cepisti) dilige.

Francisci pompadozei petragonici ad pre
ceptore suū theodorici mozellū mineralis acha
demie mystā z opis hui' emūctozē politissimū
Larum.

Si quod aristarchi rigido manauit ab vngue
Si quod parhasto pumice fuisse opus
Pagina non ureat: Lampana include recocta
Pagina palladias digna tenere manus
Quam calamis signas quāq; vltix lima: venustas
Donasti niuam cui theodoro comam
Spera que fuerat rudi busq; simillima formis
Tersa est et clarior vindice vigna legi

Vale preceptorum nostratium speciem

[Faint, mirrored text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is illegible due to fading and bleed-through.]



H
2